

Periodiek

Historische Kring Maarssen, 49^e jaargang
nr. 3 - 2022

MET O.A.

SPELEVAREN OP DE VECHT

deFIETSBOOT
stichting reizen op de vecht

WIJ VAREN
VOOR U

PEERLENBURGH

vroeger en nu

STEENOVEN GOED TEN BOSCH

LIKE ONS OP
FACEBOOK
deFIETSBOOT

Voor erkend scharrelelees

**Slagerij
Dorresteyn**
sinds 1882

**Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen**

**RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE**

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

**Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081**

**Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.**

**Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760**

**info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl**

**f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST**

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

**info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465**

colofon

De Historische Kring Maarssen is opgericht op 11 september 1972 en opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:
Website www.historischekringmaarssen.nl
e-mail: secretaris@historischekringmaarssen.nl

Bestuur:

Bert Appeldoorn, voorzitter (kandidaat)
Arie van Ginkel, secretaris
Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168,
e-mail: secretaris@historischekringmaarssen.nl
Ronald van Tongeren, 1e penningmeester
Len Goossens, 2e penningmeester
Hans van Bommel, Bert de Ruiter en Sylvia Bos (kandidaat).

Ledenbeheer:

Jantien de Ruiter.
e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl Tel.: 0346-563599

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014), dhr. H. van Bommel (28-10-2021)

Leden van verdienste:

Drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften-van Rijswijk (26-02-2015), mevr. R. Tijhuis (10-03-2016)

Periodiek:

Hoofdredactie: Jaap Trouw, Piet Gentenaar.
Secretaris: Arjan van Weele.
Redacteuren: Bert de Ruiter, Herman Schols, Els Sonneveld, Lotte Kwakman.
Eindredactie: Ria Tijhuis.
Kopij zenden aan: Piet Gentenaar
e-mail: bestuur4@historischekringmaarssen.nl
Verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, tel. 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap bedraagt € 15 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Jantien de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599 en e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl
Ons bankrekeningnummer is NL93INGB0002907376
t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden

Periodiek

inhoud

83	Colofon en Inhoud
84	Kringnieuws
86	Hoe de Vecht een rivier werd om op te spelevaren
93	Steenoven Goed ten Bosch
100	Natuurgebied Molenpolder Deel 1: Het landschap
108	Peerlenburgh, vroeger en nu
116	Boekbespreking
117	Uit de oude schoenendoos Deel 91

op de cover

Tochtje met de Fietsboot op de Vecht.

augustus 2022

83

KRINGNIEUWS

Het overnemen van artikelen en afbeeldingen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteur. De Historische Kring Maarssen heeft al het mogelijke gedaan om de eventueel rechthebbende op beeld en/of tekst te achterhalen. Indien u meent aanspraak te kunnen maken op dergelijke rechten, verzoeken wij u contact op te nemen met het bestuur via de secretaris.

U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 september 2022.

Bestuurssamenstelling

Wij zijn verheugd te kunnen melden dat de acties om nieuwe bestuursleden te werven resultaat hebben gehad. We verwelkomen als nieuwe voorzitter Bert Appeldoorn en als nieuw bestuurslid Sylvia Bos. Met twee andere kandidaten zijn we nog in gesprek. Tijdens een extra ledenvergadering (ALV) worden zij aan u voorgesteld. Deze korte ALV vindt plaats op donderdag 13 oktober om 20.00 uur in de Open Hof aan de Kerkweg, met aansluitend een boeiende lezing van Hans van Bommel over een wandeling van Oudaen naar Cromwijck.

Jubiläum

Op 11 september vindt de opening plaats van ons jubileumjaar. Op deze officiële en feestelijke bijeenkomst met een groep genodigden zal onze voorzitter aan

burgemeester Ap Reinders het eerste exemplaar aanbieden van ons jubileumboek:

Canon van Maarssen en de omliggende kernen

-Geschiedenis van het gebied en de bewoners-

Dit fraai vormgegeven boek bestaat uit ruim 400 pagina's, met bijna 300 foto's en het is samengesteld uit 50 verhalen over onze geschiedenis, geschreven door meer dan 20 lokale, deskundige auteurs. Vanaf 12 september a.s. is het verkrijgbaar.

Dit prachtige jubileumboek vormt de rode draad tussen alle activiteiten die tijdens het jubileumjaar voor u worden georganiseerd. Alle informatie vindt u in de jubileumagenda in het Periodiek en op onze website: www.historischekringmaarssen.nl

Waardebbon voor het jubileumboek

Bij dit Periodiek treft u een WAARDEBON aan van € 15,00. Dit is een jubileumcadeau van de Kring aan zijn leden. Tegen inlevering van die bon betaalt u slechts € 10,00 voor het prachtige jubileumboek.

Hoe werkt het?

Mét de waardebbon kunt u het boek aanschaffen voor € 10,00 op alle avonden van de lezingen die wij organiseren in het jubileumjaar. Het kan ook op bepaalde tijden in het Vechtstreekmuseum.

Deze staan vermeld op de waardebbon. Naast deze mogelijkheden is het jubileumboek ook verkrijgbaar bij Bert de Ruiters, Nicolaas Maesstraat 6 in Maarssen. Telefoonnummer: 0346563599 en u kunt het ook ophalen bij Arie van Ginkel, Ruys de Beerenbrouckstraat 8; graag vooraf melden via aginkel@ziggo.nl

Zonder waardebbon kunt u het boek natuurlijk ook kopen voor € 25,00 op de lezing-avonden en in het Vechtstreekmuseum op de vermelde tijden en op de genoemde adressen.

Dat kan voor dat bedrag ook bij de Bruna in Maarssen, boekhandel Van Kralingen in Breukele, in het Vechtstreekmuseum en in het Museum Vredegoed in Tienhoven.

Woont u niet in de regio, dan kunt u het boek ook bestellen bij Bert of Arie. U betaalt dan het boek en de verzendkosten van € 9,25 en wij sturen het naar u toe.

Jubileumlezingen

Gedurende het jubileumjaar organiseren wij meerdere lezingen. De lezingen gaan alle over een boeiend thema uit de 'Canon van Maarssen en omliggende kernen' en er zal ook kort informatie gegeven worden over de andere thema's van het

boek. Er zullen diverse sprekers zijn en de lezingen worden in de verschillende kernen van Maarssen gehouden: Maarssen-Dorp, Maarssenbroek, Oud-Zuilen en Tienhoven.

Wij vragen u of u voorafgaand aan de lezing via e-mail uw komst aan ons wilt melden. Dit is zeker nodig voor de lezingen in Tienhoven en Slot Zuylen, omdat op die locaties een maximaal aantal bezoekers geldt. Voor de locatie Open Hof is dat van minder belang, maar wij willen wel graag voorbereid zijn in verband met eventuele Covid-maatregelen in de winter. U kunt zich voor de lezingen aanmelden via hkmjubileumlezingen@gmail.com

Hieronder staat het activiteitenprogramma tot 1 januari 2023, wat ook te vinden is op de website www.historischekringmaarsen.nl. Het programma voor de tweede helft van het jubileumjaar volgt in het Periodiek van november. Wij hopen u allen bij een of meerdere lezingen te mogen verwelkomen.

Van de redactie

Dit nummer van het Periodiek is onder een nieuwe redactie tot stand gekomen. Jan Simonis heeft begin van dit jaar besloten om na ruim acht jaar zijn rol als voorzitter van de redactiewerkgroep over te dragen aan een nieuwe generatie. Jan heeft de kwaliteit van zowel inhoud als vorm naar een hoger plan getild. Inmiddels is in een 'buitengewone redactievergadering' de overdracht bevestigd en kreeg Jan de waardering die hij verdient. De redactie bestaat nu uit Jaap Trouw, Piet Gentenaar, Arjan van Weele (secr.), Ria Tijhuis, Bert de Ruiter, Els Sonneveld, Lotte Kwakman en Herman Schols en de correctoren Annette Willemssens en Astrid Rosenbrand. Deze redactie zal er alles aan doen om onze leden te blijven informeren, zoals zij dit van de HKM mogen verwachten.

Schenking

Van de heer Onnes ontvingen we een vogelvlucht-tekening van Maarssen uit 1991.
Hartelijk dank daarvoor. ●

HKM JUBILEUMLEZINGEN AGENDA

Datum en tijd	Lezing	Locatie	Extra info
14-09-2022 20:00 uur	Feestelijke boek-presentatie en informatie over expositie Rampjaar (evt. rondleiding)	Slot Zuylen, in de Gobelinzaal (max. 80 personen)	Alleen voor leden. Inclusief 'jubileumconsumptie' Aanmelden via hkmjubileumlezingen@gmail.com
13-10-2022 20:00 uur	ALV met aansluitend de Arie de Zwart-lezing 'Van Oudaen naar Cromwijck' door Hans van Bommel	Open Hof aan de Kerkweg in Maarssen	Leden vrije toegang, niet-leden entree € 5,00 Graag aanmelden via hkmjubileumlezingen@gmail.com
10-11-2022 20:00 uur	Thema: 'Rampjaar 1672' door Willem Aerns	Open Hof aan de Kerkweg in Maarssen	Leden vrije toegang, niet-leden entree € 5,00 Graag aanmelden via hkmjubileumlezingen@gmail.com
15-12-2022 20:00 uur	Feestelijke Kerstlezing door Piet Vellekoop Thema: 'Religieuze ontwikkelingen'	Kerk van Tienhoven, Laan van Niftarlake 62 (max. 100 pers.)	Inclusief 'Kerstconsumptie' Leden vrije toegang, niet-leden entree € 5,00 Aanmelden via hkmjubileumlezingen@gmail.com

Hoe de Vecht een rivier werd om op te spelevaren

Steven de Clercq

Al zolang de mens op de oevers van de Vecht woont, is hij op die rivier gaan varen – en dat doet hij nog steeds! Ooit wellicht om te vissen en te jagen, nu vooral voor zijn plezier. De Vecht is toch vooral gebruikt voor transport van mensen en goederen – en natuurlijk om te spelevaren. Dat laat de prent van het dorp Zuilen uit 'De zegepraalende Vecht' (1719) goed zien (zie afbeelding 1). De trekschuit vervoert een dozijn passagiers en de beurtschipper brengt zijn goederen naar de stad. Twee stellen roeien; gaan zij ergens heen of is het louter plezier? Bij de brug wordt een boot gebruikt om te vissen. Op de voorgrond is de 'modderaar' aan het werk. Dat modderen heeft twee functies: de rivier op diepte te houden of

de modder, vaak vermengd met zand, stalmest en stadsvuil, als 'toemaak' te gebruiken om de slappe veenbodem op de wal te bemesten.¹⁾

Van boomstamkano tot trekschuit

De boomstamkano uit de vroege ijzertijd (circa 600 v.Chr.) die in Nigtevecht bij het graven van een sloot is gevonden, laat zien dat de Vecht al vrij snel werd bevaren nadat hij rond 3.000 jaar geleden bij Utrecht uit de oevers van de Nederrijn brak om, als noordelijkste zijtak van de Rijn, een weg naar zee te zoeken door het grote Utrechts-Hollandse veenmoeras. De eerste duizend jaren van zijn bestaan stroomde de Vecht door een vrijwel onbewoond gebied. Zijn belangrijkste

'bijdrage' was de aanvoer van slib uit het stroomgebied van de Rijn, waarmee hij zijn oeverwallen opbouwde. In de buurt van Maarssen droeg de rivier nog zoveel sediment dat hier de brede oeverwallen konden ontstaan, die later zo geschikt bleken voor bebouwing, zoals buitenplaatsen. Stroomafwaarts was er nog maar weinig slib over, de oeverwallen werden daar smaller en lager en daardoor was er nauwelijks ruimte voor het stichten van een buitenplaats. Dat verklaart waarom wij in de noordelijke Vechtstreek vooral boerderijen zien; en daarom spreken we ten noorden van Loenen over de 'Boerenvecht' en in de zuidelijke Vechtstreek van de 'Herenvecht'.

Romeinen

De Romeinen hebben in de Vechtstreek weinig sporen achtergelaten. Toch moeten zij rond het begin van onze jaartelling de Vecht meermaals en vaak ook intensief hebben gebruikt om bij hun fort in Velzen te komen. Aan de monding van de Vecht, het Oer-IJ en aan de noord-zuid landroute over de Oude Duinen, lag dit fort strategisch op een unieke plek voor verkenningstochten. In hetzelfde jaar dat het fort wordt aangelegd, 12 voor Chr., vaart de Romeinse generaal Drusus met zijn vloot naar de monding van de Elbe om Germania vanuit het noorden aan te vallen. Hoewel de monding van het Oer-IJ dan al aan het verzanden is, kan hij vanaf Velzen met zijn vloot 'buitenom' over de Noordzee zijn gevaren. Hij kan echter ook al de veilige route 'binnendoor' over het Oer-Almere en het Flevomeer (het huidige IJsselmeer) hebben genomen, omdat de Vecht toen al een deel van zijn loop naar het oosten had verlegd om bij Muiden uit te monden. Het is in elk geval waarschijnlijk dat Drusus toen graafwerkzaamheden heeft laten uitvoeren om de Vecht beter bevaarbaar te maken en dat dit de zogenaamde Drususgrachten zijn, waarvan in de Romeinse geschiedschrijving sprake is als vaarverbinding tussen de Rijn en de Waddenzee. Uit recent onderzoek blijkt dat het fort in Velzen veel groter en belangrijker was dan gedacht. Tussen 39 en 47 na Chr. was het zelfs zo groot dat het een paar duizend man kon legeren. Nadat Engeland in 43 na Chr. een Romeinse provincie was geworden en de Romeinen in 47 na Chr. afzagen van verovering van Germania,

werd het fort verlaten en trokken de troepen zich terug achter de Limes, de noordelijke grens van het Romeinse Rijk.²⁾

Met de Romeinse verkenningstochten begint voor de Vecht de rol als handelsroute tussen noord en zuid. Die rol zou de rivier tot diep in de negentiende eeuw blijven spelen. Al in de zevende en achtste eeuw strekte het handelsnetwerk van de Friezen zich uit van de Noordzeekusten tot Frankrijk en de Rijnlanden. In 834 werd de Vechtstreek opgeschrikt door de inval van de Noormannen, die de rivier onder meer gebruikten voor de plundering van Dorestad (Wijk bij Duurstede). De Vikingen ondernamen echter niet alleen stroop-

Jaarlijks worden nu
30.000-35.000
vaarbewegingen
op de Vecht geteld

tochten, maar zij dreven ook handel. De Vecht speelde daarin een belangrijke rol als 'veilige' binnenvaartroute – via het Almere – tussen Scandinavië en de Hanzesteden in het noorden en Vlaanderen en de landen langs de Rijn in het zuiden.

Utrecht

Rond het jaar 1000 groeide de stad Utrecht en ontwikkelde zich tot een belangrijke handelsstad. Hiervoor was een goede bereikbaarheid over water nodig. Dat zien we terug in het bevaarbaar maken en houden van de rivier en in de ontwikkeling van een infrastructuur op de oeverwallen. Nadat in 953 alle gronden langs de Vecht en de tol in Muiden in handen van de bisschop waren gekomen, had de stad Utrecht de controle over de scheepvaart op de Vecht. In de eeuwen daarna werd de Vecht steeds belangrijker, zowel voor het internationale en regionale, als voor het lokale verkeer en vervoer over water. Door de groei van de stad nam de behoefte aan voedsel en brandstof toe. De vraag naar nieuwe landbouwgronden stimuleerde het in cultuur brengen van de woeste

gronden ter weerszijde van de Vecht: De Grote Ontginning. Daarbij werd het veenmoeras door ontwatering geschikt gemaakt voor landbouw. De ontwatering, de oxydatie van het veen, het gebruik als landbouwgrond en natuurlijk de (latere) vervening leidden tot het dalen van de bodem. Het gevolg was dat de waterhuishouding veel aandacht en strakke regie vroeg.

Overstromingen

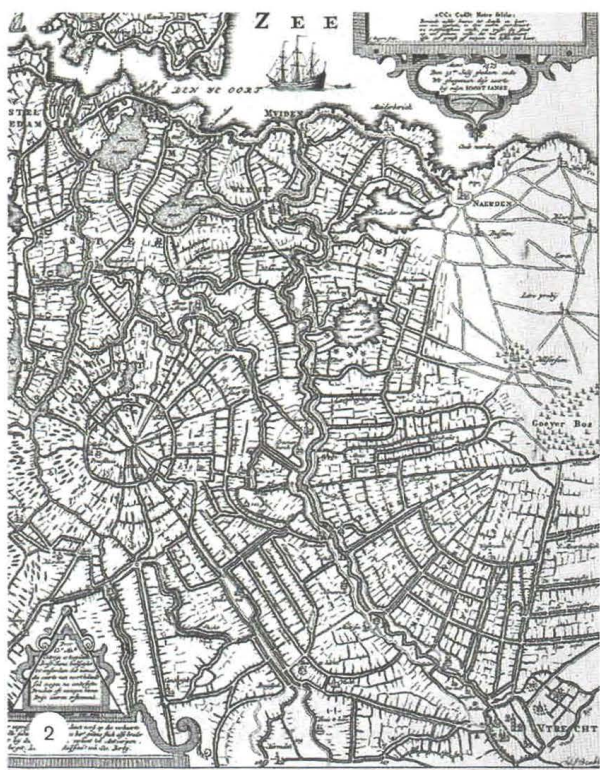
De stad Utrecht werd vanuit twee richtingen door overstroming bedreigd: vanuit het noorden door de Vecht en vanuit het zuidoosten door de Nederrijn. Om overstroming van de stad vanuit de Nederrijn te voorkomen, moest in 1122 de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede worden afgedamd. Daardoor eindigde definitief de invloed van de Rijn op de Vecht en werd de rivier weer een, ditmaal door de mens gecontroleerde, veenrivier die voornamelijk kwelwater uit de stuwwallen

afvoerde naar het Almere.

Naarmate het Almere door veenafslag uitgroeide tot de latere Zuiderzee, kwam de Vecht steeds meer onder invloed te staan van getijdenwerking; zozeer zelfs dat rond 1140 op de grens van Maarssen en Breukelen de Otterspoordam werd aangelegd om de stad Utrecht te beschermen. Dat bleek echter onvoldoende, zeker nadat door grote stormvloeden in 1163, 1170 en 1196 het Almere steeds groter werd en bij aanhoudende noordenwinden het brakke Vechtwater zelfs tot aan de grachten van Utrecht kon worden opgestuwd. De Otterspoordam beschermde de stad tegen water, maar hinderde de scheepvaart. Vervanging van de Otterspoordam door de Hinderdam (1437) was voor Utrecht het moment om voor de trekvaart op de oostelijke Vechtoever een jaagpad aan te leggen tussen Utrecht en Breukelen. De omstreeks 1448 gegraven Nieuwe Wetering verbond de Vecht via een sluis (vandaar Nieuwersluis) met de Angstel. Utrecht kreeg daardoor toegang tot Amsterdam en omgekeerd kreeg Amsterdam zo toegang tot de Rijnlanden. Ter bevordering van de scheepvaart liet de stad Utrecht in 1472 de Vecht tot aan Maarssen tot 2 el (circa 1,40 m) uitdiepen. In de veertiende en vijftiende eeuw begon de betekenis van Utrecht als internationale handelsstad af te nemen en nam vanaf de zestiende en zeventiende eeuw Amsterdam die positie over. Die verschuiving had voorlopig geen nadelige gevolgen voor de functie van de Vecht als internationale handelsroute tussen de landen rond de Noordzee en de Duitse landen, de 'Keulse Vaart' genoemd, totdat die eind negentiende eeuw door het huidige Amsterdam-Rijnkanaal zou worden overgenomen.

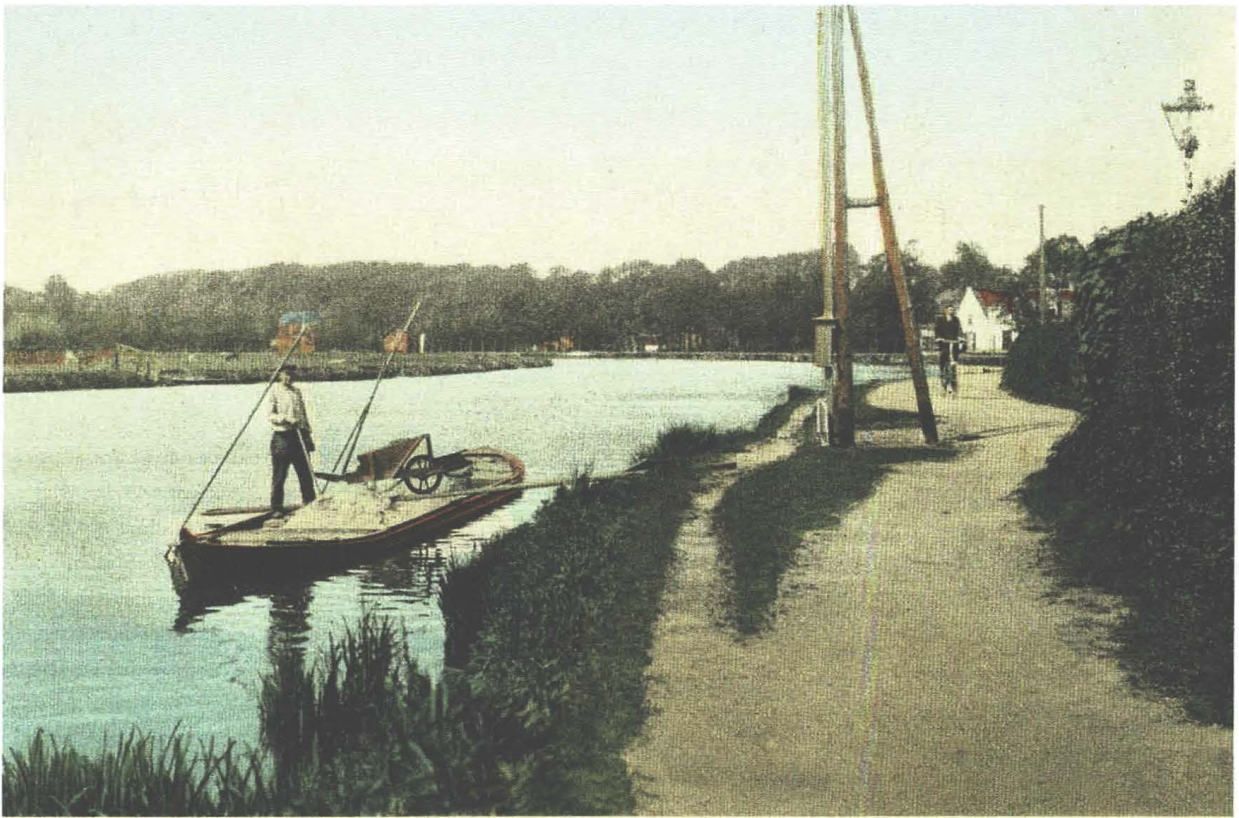
Trekvaart

In 1811 gaf Napoleon de opdracht om van de kleiweg op de westoever van de Vecht een doorgaande straatweg te maken: de Route Impériale No. 2 die Amsterdam met Parijs verbond. Tot die tijd vormden rivieren en vaarten de belangrijkste verkeersaders in het lage deel van ons land (zie afbeelding 2). Voor Utrecht was het daarom van groot belang dat de Vecht haar positie als belangrijke vaarroute tussen noord en zuid behield. Daarvoor speelden goede vaarverbindingen met

Deze kaart (detail) van Noord-Holland toont de loop van de Vecht en de vele vaarten en waterlopen in het veenweidegebied tussen Utrecht en Amsterdam. Joost Jansz. Beeldsnijder, 1575. Collectie Rijksmuseum.

3

Vechtgezicht bij Maarssen

Het jaagpad langs het Zandpad werd tot ca. 1940 nog gebruikt en vanaf een schuit in de Vecht onderhouden. Op de achtergrond het weiland van Op 't Slijk; achter de fietser zien we Geesberge en Het Zwarte Varken. (Uitgave: J. Goetheer, Maarssen, circa 1935; Collectie Lisman).

jaagpaden voor de trekvaart een belangrijke rol. De scheepvaart werd door de opkomst van de trekvaart niet langer afhankelijk van de juiste wind voor de zeilvaart en zo kon, met de opkomst van de trekvaart, een geregeld vervoer van personen en goederen op gang komen, zelfs met een vaste dienstregeling. Begin 1600 werd het smalle, vijftiende-eeuwse jaagpad op de oostoever van Utrecht tot Breukelen verbeterd en ook geschikt gemaakt voor paarden door het te voorzien van een dikke laag zand: het Zandpad (zie afbeelding 3). In 1626 werd het Zandpad doorgetrokken tot Nieuwersluis en vandaar via de Nieuwe Wetering en de Angstel naar Amsterdam.

Zien en gezien worden

Het ontstaan van een infrastructuur die je op een snelle en geriefelijke manier binnen enkele uren van Amsterdam naar Maarssen kon brengen heeft zeker bijgedragen aan de vestiging en de bloei van de vele buitenplaatsen in Maarssen in de

zeventiende en achttiende eeuw. Nadat Joan Huydecoper en zijn zwager Pieter Belten in 1628 hun buitens hadden laten bouwen (resp. Goudestein en Huis ten Bosch), ontstond een stormachtige ontwikkeling. Alleen al in Maarssen/Maarsseveen werden uiteindelijk misschien wel 60 tot 80 grote en kleinere buitens gesticht.

Zowel op de oevers als op de rivier zelf kreeg door de komst van deze welvarende zomergasten het leven langs de Vecht een geheel nieuwe dynamiek. De stedelingen waren vermogend. Ze lieten dat graag zien – en wilden ook graag gezien worden. Vooral in de zomermaanden gaf dat – naast de reguliere beroepsvaart – een vrolijke bedrijvigheid van allerlei grotere en kleinere pleziervaartuigjes, die we kennen van de prenten uit 'De zegepraalende Vecht'. Deftig aangeklede dames en heren laten zich roeien in fraaie sloepjes en gaan op visite bij een naburige buitenplaats; er wordt 'gespelevaard'. Er zijn kleine zeiljachtjes en een enkeling heeft, in de vorm van een rijkversierd

Dezelfde locatie als op afbeelding 3. Houtvlot bij Rechthuis Het Zwarte Varken. De vlotten, bestaande uit aan elkaar verbonden boomstammen, werden vanuit het Zwarte Woud de Rijn afgedreven naar Nederland. Gewassen tekening, P.J. Lutgers, 1843.

jacht, zijn eigen trekschuit. Het is duidelijk: de bedrijvigheid op het water speelde een belangrijke rol in het sociale leven van zien en gezien worden en vanaf de wal was dat mooi te bekijken vanuit de koepel of vanaf de waterbank. Veel buitens hadden hun eigen botenhuis.

Aan deze overvloed kwam vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw een einde en toen volgde een periode van stagnatie die voortduurde tot in de twintigste eeuw. In die jaren werd minstens twee-derde van de buitenplaatsen gesloopt of op afbraak verkocht; in Maarssen werd nog in 1977 een mooi buitenplaatsje gesloopt: Endelhoven.

Keulse Vaart

De malaise die een eind maakte aan het leven op de buitenplaatsen betekende niet dat het stil werd op de Vecht (zie afbeelding 4). Voor de Amsterdamse handel met de Rijnlanden, de Keulse Vaart, was een goede vaarverbinding met de Lek van levensbelang. Voor de in omvang steeds groter wordende 'Keulenaars' die op Duitsland voeren, bleef ondanks verbeteringen in 1821 de reis over de Vecht moeizaam en kostbaar: De Vecht bleef te smal, te bochtig en te ondiep en bij alle 31 bruggen en 7 sluizen tussen Amsterdam en Vreeswijk werden tol- en bruggelden geheven.

De in 1843 geopende Rijnspoorweg Amsterdam-Utrecht-Arnhem bracht de Keulse Vaart een gevoelige slag toe. Maar door de introductie van de stoomsleepvaart (1840) konden de schuiten een steeds grotere vracht vervoeren. Toch bleef de Vecht ondanks alle verbeteringen onvoldoende breed en dus ongeschikt voor de steeds groter wordende schepen. In 1853 kreeg de Vecht de status van Rijksvaarwater, maar om als zodanig levensvatbaar te zijn, zou de Vecht een voorgescreven vaarbreedte van 35 m moeten krijgen. Dat zou enorme consequenties hebben voor de loop van Vecht en voor de dorpen en huizen op zijn oevers. Hoe moest dat in Maarssen, waar de afstand tussen de gevels van de Heren- en de Schippersgracht 26-33 meter was? De weerstand was zo groot dat tal van alternatieve plannen werden ontwikkeld en... afgekeurd. Ondanks hevig verzet van de burgemeesters van de Vechtdorpen, die vreesden dat het wegvallen van de transportfunctie van de Vecht de doodsteek voor de Vechtstreek zou zijn, werd op 24 april 1884 in de Eerste Kamer het tracé van het Merwedekanaal bepaald. Dat kwam vanaf Nigtevecht westelijk, geheel los van de Vecht te liggen en volgde het tracé van de Rijnspoorweg.

Twee werelden: langzaam en snel

De aanleg van het Merwedekanaal had enorme gevolgen voor de hele Vechtstreek. De Vecht verloor zijn functie als internationale handelsroute die het bijna twee millennia had gehad en wordt definitief een rivier voor de recreatievaart. Er ontstaan twee werelden: de 'langzame' wereld van de Vecht met zijn kleinschalige structuren en grote landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarden en daarnaast de 'snelle' wereld van de spoorweg, het Merwedekanaal (sinds 1952 Amsterdam-Rijnkanaal) en de A2 met de hoge dynamiek en potentie van de corridor.

Tot diep in de negentiende eeuw was de Vechtstreek een dunbevolkt gebied met vooral agrarische bedrijvigheid, veenderijen en enkele steen- en pannenbakkerijen; de bevolking neemt in die periode nauwelijks toe. In 1830 telden de Vechtgemeenten van Maarssen tot Abcoude 9.718 inwoners; in 1900 waren dat er 12.937.

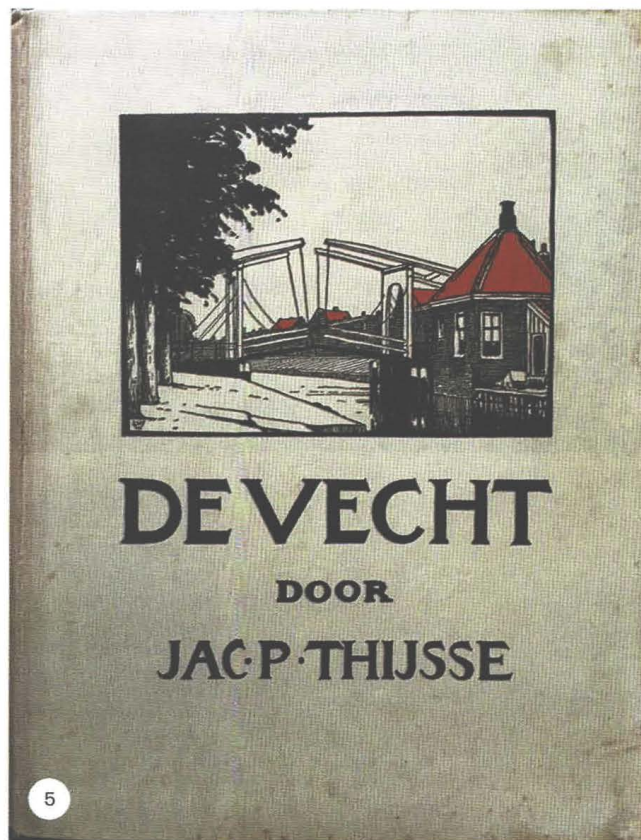
Promotie van de Vecht

Voor recreatie hadden de meeste inwoners van de Vechtstreek geld noch aandacht. Voor de 'betere stand' bleef de schoonheid van de Vechtstreek echter niet onopgemerkt.

J.B. Christemeijer publiceerde in 1837 zijn boekje 'Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe' en J. Craandijk volgt in 1875 met zijn 'Wandelingen door Nederland'. Beide auteurs namen hun lezers mee op een (voet-)tocht langs de Vecht en beschreven al het moois dat zij tegenkwamen. Nog bredere belangstelling voor de Vecht werd gewekt door het Verkadealbum 'De Vecht' (1915), waarin Jac. P. Thijsse ook de natuurliefhebber aansprak (zie afbeelding 5). De gids 'De Vechtstreek', die de Vereniging ter bevordering van het Vreemdelingenverkeer en tot behoud van Natuurschoon in 1930 uitgaf, beschreef alle bezienswaardigheden voor de *'reiziger die, hetzij te land dan wel te water den stroom wenschte te volgen'*.

Tijd en geld voor recreatie

Waterrecreatie kwam vanaf de jaren twintig op gang. In eerste instantie was dat vooral de sportvisserij in de voormalige veenderijen in het Oostelijk Plassengebied. Ook de watersport kwam in die jaren op gang, maar ook dat speelde voor

Kaft van het Verkadealbum De Vecht.

de Vecht geen rol van betekenis. In het Streekplan voor het Vechtgebied (circa 1950) werd recreatie nog niet als een economische bron benoemd.³⁾ Belangrijk voor de ontwikkeling van de recreatie in de Vechtstreek waren, naast toenemende welvaart, de invoering van de AOW (1957), de vrije zaterdag (1960) en de 40-urige werkweek (1961). De twintigste-eeuwse stadsbewoner had nu de tijd en de middelen om er in het vrije weekeinde op uit te trekken. Dankzij de ingebruikname van de A2 (1954) werd de lokale infrastructuur ontlast en kreeg de Vechtstreek de kans om weer een recreatielandchap te worden met de oude snelheid en grandeur.

Vooraf van de jaren '70 heeft dat tot een stormachtige ontwikkeling geleid. Jaarlijks worden nu 30.000-35.000 vaarbewegingen op de Vecht geteld en in Maarssen en Nieuwersluis moeten de bruggen voor 15.000-18.000 schepen worden geopend. Deze ontwikkeling gaat min of meer vanzelf en tot nu toe kunnen de rivier en de aanliggende dorpen dit nog aan, maar het moment is gekomen

De Grazyna is na veel protest uit de vaart genomen. Zulke grote schepen passen niet op de Vecht. Foto Steven de Clercq, 2005.

Met de Fietsboot door Maarssen. Foto Berlinda van Dam, 2019.

voor het maken van keuzes en het formuleren van beleid: die keuze valt op kwaliteitstoerisme. Beduidend minder enthousiasme is er voor partyschepen met dagjesmensen, zeker wanneer zij van buiten de gemeente komen of te groot zijn (zie afbeelding 6). Zij dragen niet of nauwelijks bij aan de lokale economie en zorgen voor overlast op de wegen langs de Vecht en voor extra wachttijden voor de toch al kwetsbare bruggen.

Tot slot is er dan de Fietsboot op de Vecht (zie afbeelding 7). Dit mooie initiatief is 'in de vaart genomen' ter ondersteuning van de ontwikkeling van kleinschalige, duurzame recreatie op en langs de Vecht. In het seizoen vaart de Fietsboot op en neer tussen Oud-Zuilen en Nieuwersluis; de opstapplaatsen liggen bij een fietsknooppunt.

Als 'Central Park' in de oostflank van de Randstad heeft de 'langzame Vecht' een enorme aantrekkingskracht op recreanten en toeristen. Ze zijn welkom, maar voor draagvlak en voor de leefbaarheid van de Vechtstreek met haar kwetsbare kwaliteiten van erfgoed, cultuur en natuur is het zaak die stromen in goede banen te leiden. ●

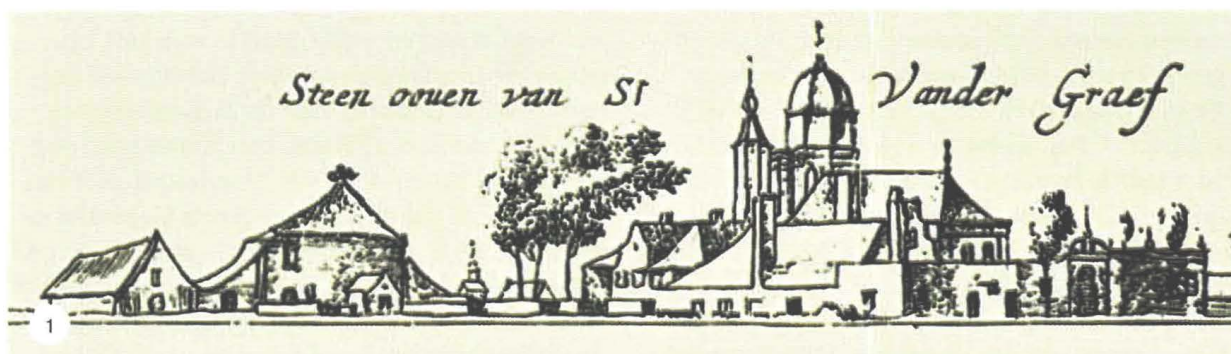
Noten

1. Jasper Daams, 'Modderen in de Vecht en toemaak van het land', in: *Jaarboekje Oudheidkundig Genootschap Niftarlake* (1986) 25-30.
2. <https://www.huisvanhilde.nl/2021/11/groot-romeins-legerfort-geidentificeerd-in-velsen/>
3. Provinciale Planologische Dienst Utrecht, Streekplan voor het Vechtgebied (circa 1950).

Steenoven Goed ten Bosch

Wally Smits

Inleiding

'De Steenplaats 't Goed ten Bosch en zijne Landerije', een ooit prachtige, op perkament getekende en ingekleurde kaart van één van de vele steenovens die langs de Vecht stonden. Hij is inmiddels zo verbleekt, dat publicatie niet verstandig leek. De achterliggende historie en de plek in de lokale ontwikkeling maken dat het toch de moeite loont om dit stukje Maarsens industrieel verleden aan de vergetelheid te onttrekken. Aan de hand van enkele kaarten en intensief archiefonderzoek worden het ontstaan, het belang en de ontwikkeling rond het Goed toegelicht.

De oorsprong

Al vele eeuwen vóór het maken van deze kaart bestond er langs de Vecht een levendige steen-, tegel- en pannenindustrie. De basiselementen, klei en turf als brandstof waren in de directe omgeving ruimschoots aanwezig en met name de groei van Utrecht en de bouw van kastelen zorgden voor een groeiende vraag naar de producten van de steenovens. Er werd hier ook cement gemaakt van gebrande schelpen, zodat alle ingrediënten aanwezig waren om met steen te gaan bouwen. Dit resulteerde alleen al aan de oost- en noordzijde van de Vecht vanaf Oud-Zuilen tot de noordgrens van Maarsseveen in minstens vijf steenovens en twee kalkovens. De grootste concentratie bevond zich langs de

Zandweg. De kalk werd gebrand in een oven op het Goed ten Bosch en in een oven die voor het bruggetje bij de buitenplaats Geesberge stond. Dit Goed ten Bosch was in 1593 in tweeën gesplitst, het stuk tussen Oostwaard en de huidige Termeerbrug bleef Goed ten Bosch heten en het andere stuk kreeg de naam Huis ten Bosch, de naam van het huidige huis.

De meeste steenovens
haalden het einde van
de negentiende eeuw niet,
zo ook de steenoven
Goed ten Bosch

Zoudenbalch

Dat er op Goed ten Bosch al vóór 1596 een kalkoven heeft gestaan, concludeer ik uit een stuk over een erfje land. Gerrit Zoudenbalch, heer van Ter Meer, ruziet met Gerrit Jansz. over het bezit van dit erfje op het Goed ten Bosch. Gerrit Jansz. was in dat jaar kalkbrander te Muiden, maar voor ons is interessant dat hij dat eerst

in Maarssen was.¹⁾ Verdere gegevens uit het archief van Zoudenbalch geven aan dat er ruim vóór het jaar 1600 al op uitgebreide schaal steen gebakken werd. In een pachtcontract uit 1557, waarin grond tussen de Diependaalse Tiendweg (Dijk) en de Zogwetering werd verhuurd, was een clausule opgenomen waarbij de grond *'nyet uutgraven sullen (worden) om te tichelen ofte steenbacken ofte enige eerde daeruut (te) vercopen'*.²⁾ Zoudenbalch was geen milieuactivist avant la lettre, maar was wel bang dat na afgraving de grond geen economische waarde meer zou hebben.

'Aldus verthoonen ...'

Op een detail van een omstreeks 1650 gemaakte kaart *'Aldus verthoonen de Wooningen, Hoffsteden en Ghebouwen, gelegen aende Noord-Oost zijde van de Vecht, van 't Huys 't Oudean langs de Heerlijkeit van Maarsseveen tot aan Vechtesteijn'* zien we het huis en de steenoven al staan. Opvallend is dat het in die tijd in de mode zijnde torentje op het huis, dat zowel op de afbeeldingen van Goudestein als het Huis ten Bosch te zien was, hier wel erg extreem is. Het is eigenlijk geen torentje, maar een enorme koepel die boven het huis uit torent (zie afbeelding 1).³⁾ Ook de eigenaar wordt genoemd: *'de steenoven van seigneur Vander Graef'*.

Familiebedrijf

Verder zoeken naar aanleiding van deze naam leidde via Abraham van der Graaf, die gehuwd was met Margareta ten Grootenhuis, naar de koper van het gebied Goed ten Bosch in 1593, ene Aart ten Grootenhuis. Abraham en Margareta lieten tussen 1630 en 1635 drie kinderen dopen in de Gereformeerde Kerk te Maarssen en op 25 augustus 1661 zien we de namen van alle vroegere en toekomstige eigenaren van de steenplaats bij elkaar bij de doop van Alida, dochter van Hendrik Cambier en Margareta (van) de Graaf. Getuigen zijn oma Margareta ten Grootenhuis en Casper Cambier. Later voegt nog een lid van de familie Boendermaker, Mattheus, zich bij dit gezelschap. Gezien het bovenstaande kunnen we stellen dat gedurende ruim anderhalve eeuw dit complex 'in de familie' is gebleven.

De kaart

In 1717 presenteerde Maurits Walraven, gezworen landmeter, een op perkament getekende en ingekleurde kaart van de steenoven 't Goed ten Bosch (zie afbeelding 2).⁴⁾ In de tekst eronder is (helaas nauwelijks leesbaar) exact opgetekend wat waar stond en welke functie en welke oppervlakte de percelen hadden. Het perceel liep van de Vecht (rechts) naar de Zogwetering in een punt met een uitstapje van 10 morgen (ong. 8,5 hectare) in het land van Oostwaard. Met het overige bezit van ruim 8 morgen in Maarssen en ruim 7 morgen in Maarsseveen komen we op een totale oppervlakte van 26 morgen. Bovengelegen was het buiten Vechtenstein en beneden was aan de huidige Zandweg de naam van 'juffrouw Berra' geschreven. Zij was (althans in 1721) de weduwe van Johan Berra, in leven schout van Zuilen en Westbroek (zie afbeelding 6). Zijn erfenamen verkochten in 1721 dit huis, Overkerck genaamd, aan Isaacq Jesurun de Jongh, maar wel met de mededeling dat Vincent Maximiliaan van Lockhorst, heer van Ter Meer en Maarssen in het huis woonde.⁵⁾ Verder het land in staan de gebroeders Van der Ghiessen genoemd. Zij, veelvuldig genoemd als maarschalk van het Nedersticht, bewoonden het huis Luxemburg. Daarboven bevond zich het land van Cromhout, eigenaar van Huis ten Bosch.

Familiewapens

Jammer genoeg beperkte Walraven zich tot het Goed ten Bosch, maar de tekening geeft toch een schat aan informatie. Hij tekende niet zomaar een kaart, maar verluchtte het geheel met de wapens van de verschillende eigenaren, te beginnen met linksboven (Aart) Ten Grootenhuis en (Cornelis Cornelisz.) Heemskerk die het gebied Het Goed ten Bosch in 1593 in tweeën splitsten (zie afbeelding 3). Aangezien Aart met een zekere Marike van Heemskerk was gehuwd, bestond er ongetwijfeld een familierelatie tussen die twee. Rechtsboven komt Abraham van der Graaf, die op zijn beurt weer gehuwd was met Margareta ten Grootenhuis. Deze Van der Graaf staat vermeld op afbeelding 1. Via diverse huwelijken tussen de families Ten Grootenhuis, Van der Graaf, Cambier en daarna Boendermaker,

Gehele kaart zoals hij volgens de tekst midden onder is getekend door landmeter M. Walraven in 1705. Hij heeft uiteindelijk in 1717 de laatste hand hieraan gelegd. Bron: HUA collectie Muller, catalogusnummer 1229-2, perkament met pen ingekleurd. Het gehele complex omvat ruim 26 morgen.

komen we uiteindelijk terecht bij de eigenaresse ten tijde van het maken van de kaart, Margareta Cambier, die al zeer snel weduwe werd van mr. Adrianus de Gilde (zie afbeelding 5). Deze Margareta zou tot haar overlijden in 1750 samen met haar twee zusters Maria en Susanne de eigenaresse van de steenoven blijven. Iedere keer als er een zus overleed, Maria in 1729 en Susanne in 1744, werd het gehele bezit door de schout van Maarssen in opdracht van de Staten van Utrecht op waarde geschat, 'geëstimeerd', en dat geeft weer inzicht in de waarde van de gebouwen die er stonden.⁶⁾

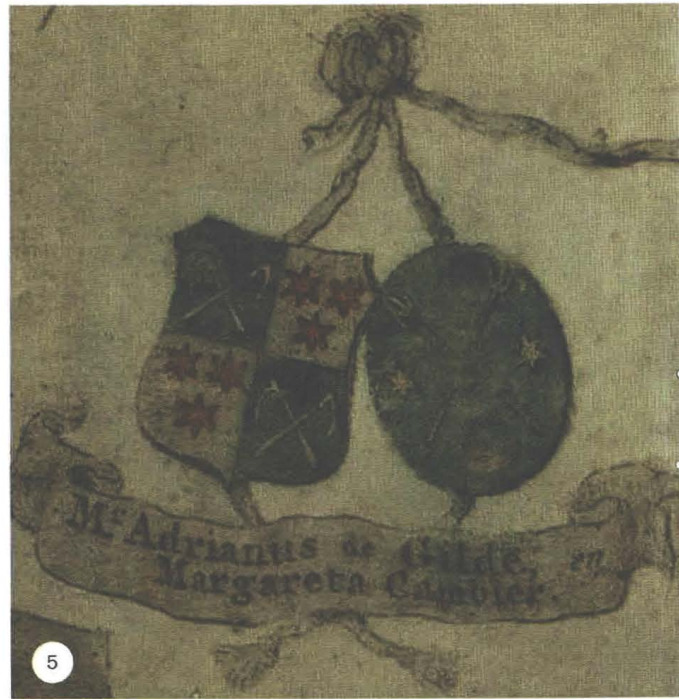
Het perceel Goed ten Bosch

Hoewel op de kaart de percelen van een

Detail afbeelding 2, linksboven. Het linker wapenschild is van de familie Ten Grootenhuis en het rechterschild van de familie Heemskerk.

Detail afbeelding 2, middenonder links. Ten tijde van het maken van de kaart was Margareta Cambier (rechtse wapenschild) eigenaresse van de steenoven. Twee jaar later werd ze weduwe De Gilde genoemd.

Detail afbeelding 2, rechtsboven. Links het wapen van de familie Van der Graaf en rechts het rode huis van Grootenhuis.

nummer zijn voorzien, ontbreekt de legenda. Door de drie estimaties naar aanleiding van het overlijden van de zussen/erfgenamen, is goed te achterhalen wat de functie van ieder nummer was.

Nummer 1 op de kaart is het meest interessant. Het nummer staat op het stuk waar het woord 'oven' in rood staat geschreven (zie afbeelding 6). Achter deze oven staan de loodsen waar de steen wordt opgeslagen en/of gedroogd, voordat ze de oven ingaan. Aan weerszijden van de oven staan schematisch de arbeiderswoninkjes ingetekend, in totaal 14 volgens de estimaties. In de estimatie van 1729 worden de bewoners van deze huisjes met name genoemd en dan komen we persoonsnamen tegen die al eeuwen bekend zijn in het Maarssense: Jan van Oostrom, Willem Hendrikse Verkroost, Willem van Schoonhoven, Hendrik de Vries en Jacob Jansz. van der Horst.

Deze families hebben vroeger in deze huisjes gewoond.

Ten zuiden daarvan moet dan het grote huis staan met de geometrische Franse tuin. Het land erachter is noch voor ons noch voor de steenoven van belang, het is afgevlet (afgegraven) ten bate van de steenoven en is alleen nog maar geschikt als weiland en bos.

Tegen 1750 rest van het grondbezit van Het Goed ten Bosch nog slechts 8 morgen. De 7 morgen onder Maarssen en de 10 morgen onder Oostwaard zijn dan al van de hand gedaan.

Klei

Gedurende de hele achttiende en negentiende eeuw moest men zijn klei dus elders halen. In 1781 verklaarden Arnoldus en Dirk de Haas, 70 en 67 jaar oud, dat zij geboren en getogen waren op de 'gewesen' ticheloven (die is dus al

Detail afbeelding 2. De burenen, Juffrouw 'Berra' en 'de Heeren vander Ghiesen', zijn alleen aangegeven, maar niet ingetekend.

weg tegen die tijd) en er hun hele leven hebben gewerkt. Zij gaven aan dat het land van Oostwaard altijd hoog bouwland is geweest, maar dat het land is afgegraven door de steenbakkerij genaamd Duijnkerken in Zuilen (dit was de baas van de ticheloven Lodewijk Verschoof), maar ook door 'juffrouw De Gilde' van het Goed ten Bosch. Ook Van der Does van de steenplaats Cromwijck had zijn oog laten vallen op de klei van Oostwaard. Het gevolg was dat het bouwland van Oostwaard slechts gebruikt kon worden als weiland.⁷⁾ Door deze roofbouw gingen zowel het landbouwareaal als de levensvatbaarheid van de steenovens achteruit. We zien dan ook dat de totale waarde van het Goed ten Bosch daalde van f 18.500 in 1729, naar f 12.000 in 1744 tot slechts f 10.000 in 1750. De meeste steenovens haalden het einde van de negentiende eeuw niet, zo ook de steenoven Goed ten Bosch.

Het Huis ten Bosch

Zoals reeds gezegd beperkte Walraven zich niet tot het maken van alleen een kaart van het perceel. Hij verluchtte de kaart met de wapens van alle vroegere bezitters en ging zelfs zover dat hij ingekleurde tekeningen maakte van het grote huis en van de belendende percelen. De tekening van het grote huis, vervaagd weliswaar, geeft een mooi beeld van dit pand (zie afbeelding 7). In het oog springen de risaliserende (uitspringende) zijvleugels, die aan beide kanten drie traveeën (te herkennen aan de ramen) breed zijn. Moeilijk te ontdekken is of het middenstuk gesierd wordt met pilasters of kolommen, maar het meest opvallend is de enorme koepel op het middenstuk. Het lijkt wel of we naar Huis ten Bosch in Den Haag kijken. Óf de architecten van dat laatste huis, Pieter Post en Jacob van Campen, hebben de hand gehad in

Detail afbeelding 2. Het grote huis van voren. De terugspringende middenpartij toorst een enorme toren. Een mooi voorbeeld van het Hollands classicisme van het midden der zeventiende eeuw. Links een sloot waarin een boot onder zeil ligt bij de oven en de schuren.

de bouw van dit huis, óf de aannemer heeft zich laten inspireren door dit gebouw. Wegens gebrek aan verdere gegevens houd ik het op het laatste. Vermoedelijk is Jacob van Campen wel betrokken bij de bouw van Huis ten Bosch een stukje verder.

Tezamen met de zogenaamde Franse, geometrische tuin is dit huis een mooi voorbeeld van het Hollandse classicisme dat tijdens de bouw omstreeks 1650 in de mode was. Dat alles niet geheel volgens de werkelijkheid is getekend, blijkt wel uit de boot die richting de steenplaats links is afgemeerd. Hij ligt vol onder zeil en ook nog aan de verkeerde kant van het huis. De doorvaart naar achteren vond plaats aan de kant van de buitenplaats Vechtenstein en was erg smal, en wat heeft het onder zeil zijn in zo'n smal watertje bovendien voor nut?

Afbeelding 8 is getekend vanuit een standpunt iets verder naar het dorp. Het zou kunnen dat Walraven zich bij herberg De Zwaan aan de overkant van de Vecht heeft neergezet en van daaruit deze tekening heeft gemaakt. We zien een

mengeling van oud en nieuw. Met de koepel als referentiepunt zien we natuurlijk allereerst het sfeerplaatje van de bedrijvigheid op de Vecht, maar ook een huis aan de Zandweg met daarachter (vaag) de eigenlijke steenplaats. Daarnaast staat ook een boerderij met hooiberg afgebeeld die de indruk geeft dat hij nog in vol bedrijf is. Draai ik de zaken nu om? Was de oven er eerder en kwam de boerderij pas nadat de grond achter de steenplaats was afgevlodt? De estimaties geven aan dat op deze plek *'7 daghuurders woninge en de stal en bouhuys met het stuck velt daragter'* stonden.

Ook hier zien we, zoals bij zoveel buitenhuizen langs de Vecht, dat het grote huis wel in bezit was van de erven Cambier, maar niet door henzelf werd bewoond. In 1729 werd het huis verhuurd aan Pieter Antonie de Lespaul, koopman uit Amsterdam, tevens heer van Oostwaard. Het witte huis op afbeelding 8 aan de Zandweg werd bewoond door juffrouw Cambier. In 1750 werd het grote huis bewoond door *'Matheus Boendermaaker, schepen der stat Amsterdam'*. Het werd toen geschat op f 2.000 en het huisje

Detail afbeelding 2. Een stukje stroomafwaarts een zijaanzicht, met als oriëntatiepunt de koepel op het grote huis. We zitten ter hoogte van de steenoven en de loodsen. Links moeten zich de niet getekende huizen Overkerck van juffrouw Berra en Luxemburg van de heren Van der Ghiessen bevinden.

waar Margareta Cambier woonde, 'het huys en tuyn bij de overleedene bewoont geweest' op f 1.400. Het zou best kunnen dat de (nu) twee huizen Zandweg 4 en 5 hun oorsprong vinden in de woning van Margareta Cambier. De steenoven heeft tot het eind van de negentiende eeuw kunnen voortbestaan. De loodsen werden toen gebruikt door de heer Wolff voor zijn accumulatorenfabriek en daarna door de LTF, de lift- en trappenfabriek. ●

Noten

1. HUA, toegang 56-1, Archief familie Zoudenbalch inv. nr. 120.
2. Idem inv.nr. 84.
3. Bibliotheek Universiteit van Leiden, bijzondere collecties, voorheen collectie Bodel Nijenhuis.
4. HUA, collectie Muller, collectienummer 1229-2.
5. RHCVV, dorpsrechten Maarssen, inv. nr. 1430.
6. Idem, inv. nrs. 1431 en 1432.
7. HUA, toegang 34/4, notarissen Utrecht 1560/1905, inv. nr. 1880 akte nr. 2.

Het landschap

Jaap Trouw

Gevangen Amerikaanse rivierkreeften. Foto Jaap Trouw.

Op het terrein van Staatsbosbeheer aan de Westbroekse Binnenweg werp ik in de herfst van 2021 een blik in een grote, open vergaarbak. Daarin kri-oelt het van de vele honderden rivierkreeften die recent in de directe omgeving gevangen zijn (zie afbeelding 1). Dat maakt me nieuwsgierig naar het hoe en waarom daarvan.

In Molenpolder blijkt een onderzoek gaande naar de beste manier waarop de populatie Amerikaanse rivierkreeften beheerst kan worden. Deze kreeftensoort is een zogenaamde invasieve exoot en wordt inmiddels als een plaag gezien.¹⁾ De rivierkreeften zitten namelijk op deze en andere plekken het herstel van de biodiversiteit, de waterkwaliteit en het landschap sterk in de weg. Alles wat op hun weg komt eten ze op, planten,

waterdientjes, zelfs soortgenoten. Daar komt nog bij dat ze zich makkelijk en snel voortplanten en weinig natuurlijke vijanden hebben.

Weliswaar is er een soort natuurlijk evenwicht ontstaan, maar dat is met naar schatting een paar honderdduizend exemplaren voor dit gebied een veel te groot aantal. Daarom zijn zo'n 300 fuiken en 1500 speciale korven uitgezet om de kreeften te vangen. In ongeveer een maand tijd hebben de onderzoekers bij elkaar ongeveer 2000 kilo gevangen. De vangst aan grotere exemplaren gaat naar restaurants en belandt uiteindelijk op het bord van de gasten. Het kleinere grut gaat als diervoeder naar de dieren-

tuin. Het onderzoek duurt al met al ongeveer een jaar en moet uitwijzen welke vangstmethode op grote schaal het best kan worden toegepast om de populatie in voldoende mate terug te dringen. Maar goed, via deze introductie zijn we terecht gekomen bij het prachtige natuurgebied Molenpolder, het onderwerp van dit artikel.

Molenpolder

Waar hebben we het in dit geval over? De buurtschap Molenpolder is de naamgever van het natuurgebied met dezelfde naam. Het gebied is circa 200 hectare groot, wordt door Staatsbosbeheer beheerd en ligt in het Natura 2000-gebied de Oostelijke Vechtplassen.²⁾ Het gebied bestaat uit een westelijk en een oostelijk deel en die zijn

Molenpolder. Bron: Kaarten-app Apple.

in 2016 tot één geheel samengevoegd. Met zijn karakteristieke petgaten, legakkers, rietkragen en moerasbos heeft Molenpolder er niet altijd uitgezien zoals nu. Meer daarover volgt hieronder. Naast het natuurgebied omvat Molenpolder de lintbebouwing aan de Oudedijk en de Westbroekse Binnenweg en agrarische gronden, met name weiland. Die laatste treffen we vooral in het oostelijke en noordoostelijke gedeelte van de polder aan en wel op die plaatsen waar in het verleden geen turfwinning heeft plaatsgevonden. Molenpolder wordt in het westen begrensd door de Maarsseveensevaart, in het noorden door de Heuvellaan, de Nedereindsevaardijk en de Kerkdijk, in het oosten door de Burgemeester Huydecoperweg en in het zuiden door de Westbroekse Binnenweg en de Grote Maarsseveense Plas (zie afbeelding 2).

Onderwerpen

Het vroegere landschap en de ontginning van de woeste gronden ten oosten van de Vecht komen als eerste onderwerpen aan de orde. Daarna volgt een volgende ingreep van de mens in het landschap: de turfwinning; eertijds een zeer bloeiende bedrijfstak in deze regio.

Voor turfwinning, ofwel vervening, bestaat een droge en een natte methode. Beide zijn in het gebied grootschalig en systematisch ingezet. De veenmannen of verveners vormen daarbij de handen en voeten van de turfwinning. Na de onvermijdelijke neergang van de bedrijfstak als gevolg van wat rooibouw kan worden genoemd, resteert een totaal ander landschap met agrarische gronden, legakkers, petgaten, rietkragen, moerasbosjes en grote plassen.

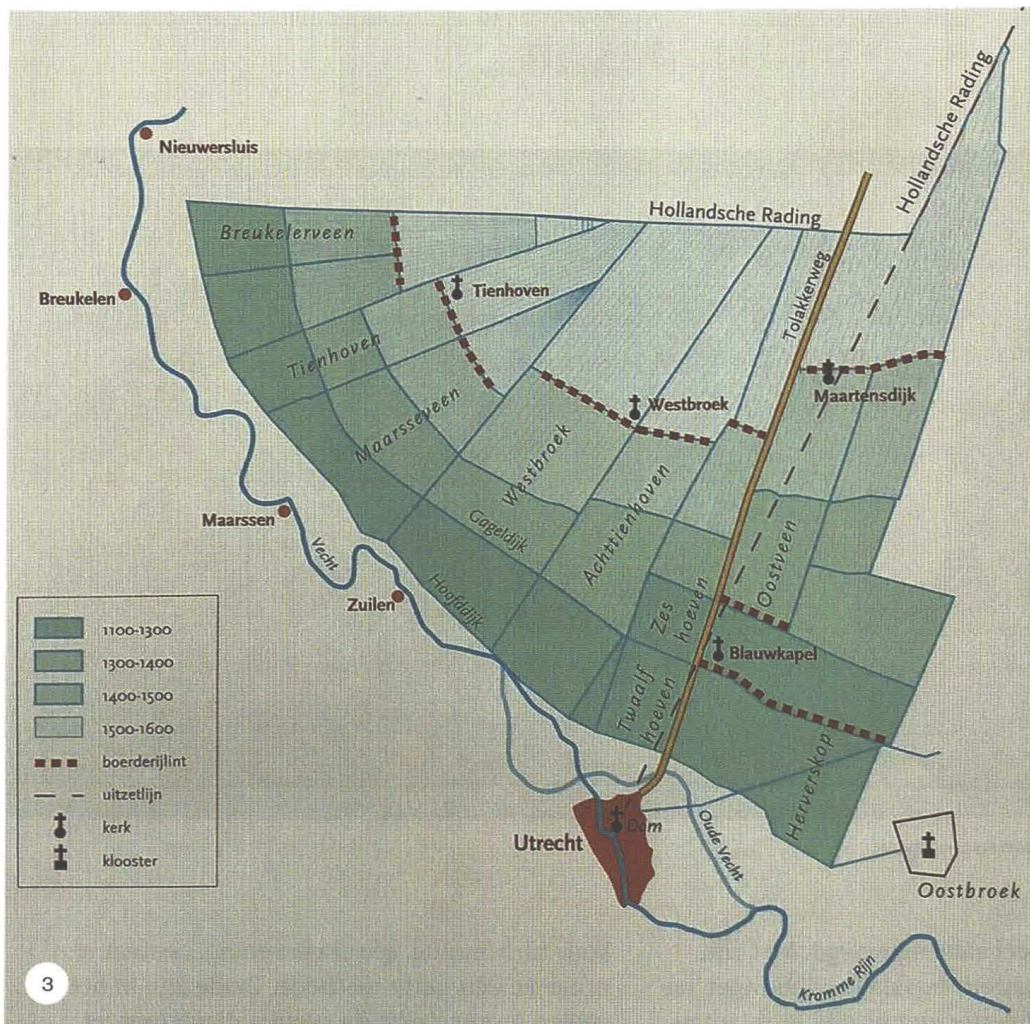
In een vervolgartikel zal ik aandacht besteden aan de herinrichting en natuurontwikkeling van de Oostelijke Vechtplassen in het algemeen en natuurgebied Molenpolder in het bijzonder.

Soorten landschap

Om de karakteristieken van het natuurgebied Molenpolder te kunnen begrijpen, is het goed om deze in het ruimere perspectief van de tijd en de bredere omgeving te plaatsen. Ik doel daarbij op de tijd vanaf de vroege middeleeuwen en op de Oostelijke Vechtplassen, een gebied van bijna 7000 hectare, waar Molenpolder deel van uitmaakt.

De streek ten oosten van de Vecht is oorspronkelijk een moerassig laagveengebied geweest. De

Ontginningen
Vechtplassenengebied.
Bron: Hans Buiters
en Hans Renes,
Noorderpark - Her-
inrichting van het
landschap tussen
Utrecht en Het Gooi,
p.14.

helling van de hoger gelegen zandgronden van de Utrechtse heuvelrug naar de lagere delen richting de Vecht heeft ervoor gezorgd dat het afstromende grondwater in het lagergelegen gebied min of meer stagneert en voor vernatting zorgt. Van oost naar west zijn hierdoor drie soorten landschap te onderscheiden:

- de zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug
- het laagveengebied met droogmakerijen (bijv. de Bethunepolder), open meren (o.a. de Loosdrechtse Plassen) en verlandende petgaten met moeras (w.o. Molenpolder)
- het rivierkleigebied in de directe omgeving van de Vecht

Wat in het laagveengebied precies op welke plek aanwezig is, is sterk bepaald door de hoeveelheid veen die afgegraven, dan wel ontwaterd is. Op plekken met oorspronkelijk een dik veenpakket zijn nu de grote plassen zoals de Loosdrechtse te vinden. Deze plassen zijn ontstaan door intensieve afgraving, resulterend in diepe en brede

petgaten die vervolgens door erosie in grotere wateroppervlakten zijn getransformeerd.³⁾ In geval van dunnere veenpakketten en minder intensieve winning, zoals in Molenpolder, zijn de petgaten, de legakkers, de rietkragen en het moeras grotendeels intact gebleven.

Ontginning van de woeste gronden

De streek tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Vecht komt begin achttiende eeuw in eigendom van de Utrechtse bisschoppen. Ook het rechterlijk en bestuurlijk gezag komt hun dan toe. Door de bevolkingstoename in de elfde en twaalfde eeuw ontstaat er behoefte aan extra landbouwareaal. Dat is het moment waarop de uitgifte van de ontginnings- en andere rechten aan geestelijke instellingen en leenmannen begint. Hiermee is ook de basis gelegd voor de latere 'gerechten'. Zo tussen 1050 en 1125 starten in de Vechtstreek de ontginningen van de woeste gronden. Dat ontginnen gebeurt in noordoostelijke richting

vanaf de bestaande wegen langs de Vecht. De ontginningsbasis bestaat daarbij uit een dijk en een ernaast gelegen brede afwateringssloot, de 'wetering', die het water afvoert naar de Vecht. Loodrecht vanuit de wetering worden evenwijdig lopende sloten het veen in gegraven tot een achtergrens, gevormd door een 'achterkade' of 'achterdijk'. Die kaden of dijken moeten het water keren dat van de hoger gelegen veengebieden afstroomt. Ook aan de zijden van het ontginningsgebied verrijzen kaden die het water vanuit de aangrenzende ontginningen weren.

In Molenpolder zijn de ontginningen tussen 1400 en 1500 uitgevoerd. Gerekend vanaf de Hoofddijk bij de Vecht is dit het derde ontginningsblok in het gerecht Westbroek (zie afbeelding 3). Over het ontstaan van de buurtschap Molenpolder zelf is jammer genoeg weinig of niets bekend. Denkbaar is dat de nederzetting als ontginnersgemeenschap is gestart, waarbij de Oudendijk (de huidige Oude-dijk en Westbroekse Binnenweg) de uitvalbasis voor de derde ontginningsronde is geweest.

De ontginning en ontwatering van het veen maakt het land in principe geschikt voor akkerbouw. Ontwatering veroorzaakt echter in de loop van de tijd inklinking en oxidatie van het veen, waardoor het maaiveld lager komt te liggen en ook vochtiger wordt. Er worden dan - meestal vergeefs - pogingen gedaan om met uitdiepen van watergangen en bedijking van de percelen de waterstand te verlagen. Het bouwland wordt echter te drassig en is dan alleen nog bruikbaar voor wei- en hooiland. De akkers worden daarom verlegd naar een hoger gelegen, nog onontgonnen stuk veen, waardoor de afstand tussen de nederzetting en het akkerbouwland toeneemt. Het resultaat is een geleidelijke omschakeling van gemengde boerenbedrijven naar vee- teeltbedrijven en verplaatsing van boerderijen, waarbij de noordoostwaartse ontginningsrichting wordt gevolgd. Zie bijvoorbeeld Tienhoven en Westbroek op de kaart van afbeelding 3.

De later verkavelde stukken veen worden ook weer door een achterkade beschermd. Dit gebeurt echter niet meer over de volle breedte van het te ontginnen gebied en in hetzelfde tempo, maar min of meer per gerecht (dorpsgebied). Het resultaat is dat de nieuwe achterkaden niet meer op elkaar aansluiten en er haakse aansluitingen

ontstaan. Op afbeelding 3 is dit proces van de verspringende boerderijlinten treffend geïllustreerd. Ook opvallend op die kaart is de ontginning van Maarsseveen. Deze loopt uit in een punt in tegenstelling tot andere ontginningen. In deze punt bevindt zich nu het Maarsseveense bos(je), een klein stukje onontgonnen moerasgebied.

De ontstane taartpunt valt te verklaren vanuit een conflict tussen Tienhoven en Maarsseveen met als inzet het recht van opstrekking, waarbij Maarsseveen uiteindelijk aan het kortste eind trok.⁴⁾ Dat zit zo: Maarsseveen wilde in 1512 als laatste gerecht tot verdeling van het restant van het te ontginnen gebied overgaan. De door te trekken percelen zouden uiteraard smaller moeten worden naarmate de breedte van de ontginning afnam. Over dat principe bestond geen twijfel. Het conflict ontstond doordat Maarsseveen eiste dat ook het veen van Tienhoven tegelijkertijd verdeeld moest worden. De breedte moest dan stap voor stap in dezelfde mate afnemen, alsof Tienhoven en Maarsseveen één geheel tussen Breukeleveen en Westbroek zouden vormen. Na een aantal processen voor verschillende instanties werd Maarsseveen in het ongelijk gesteld. Pas na het definitieve vonnis in 1534 kwam de verdeling in 1537 tot stand.

Turfwinning in de Vechtstreek

Eeuwenlang was gedroogd veen, ofwel turf de belangrijkste brandstof in ons land. De opkomst en groei van steden in de dertiende eeuw was een grote aanjager voor de winning van turf. De turfwinning, ook wel vervening genoemd, werd daardoor een belangrijke bedrijfstak. Veen als grondstof voor de turf lag voor het oprapen, zeker ook in de Vechtstreek, en bleek in het algemeen een zeer profijtelijke business.

Op welke plaatsen in de Vechtstreek het veen werd afgegraven was vooral afhankelijk van twee factoren: de kwaliteit van het veen en de dikte van het veenpakket. Die twee factoren varieerden nogal tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Vecht. Turf die voornamelijk uit veenmos en zegge bestaat en weinig verontreinigingen zoals wortelresten bevat, staat garant voor een goede brandstof. Een dikke veenlaag is vanzelfsprekend ook aantrekkelijker om te winnen dan een dunner

Turfwinning. Bron: canonvannederland.nl

veenpakket. Het laatste vraagt naar verhouding meer inspanning en levert ook minder op. Kijkend naar de kaartuitsnede van het gebied in afbeelding 2 valt op dat Molenpolder alleen in het zuidwestelijk deel verveend is. De vervening stopt ruimschoots voor de Kerkdijk en ook de Burgemeester Huydecoperweg wordt niet bereikt. Dit valt te verklaren uit het feit dat het veenpakket in dat gedeelte van de polder te dun en/of van mindere kwaliteit is. Ook is het denkbaar dat de ten zuiden van de Kerkdijk gelegen agrarische percelen van meer waarde zijn geweest dan de potentiële opbrengst van het veen. Een groot voordeel van de turfwinning in de Vechtstreek was, dat men bij het vervoer van de turf naar belangrijke afzetmarkten, zoals Amsterdam en Utrecht, gebruik kon maken van het bestaande stelsel van sloten, wetingen en de Vecht. Het bestaande patroon van verkaveling maakte het bovendien mogelijk om op een systematische manier de vervening grootschalig uit te voeren. Een belangrijk probleem dat zich hier bij de vervening voordeed, was dat men het veen tot op het grondwaterpeil afgroef. De ontgraven

percelen land verloren daardoor hun waarde als landbouwgrond. Het betekende ook een aanslag op het landschap. Ondanks verschillende maatregelen van de Staten van Utrecht om het tempo en de diepte van de vervening enigszins af te remmen, sorteerden die in de praktijk weinig effect. In de zestiende eeuw nam de vraag naar turf opnieuw sterk toe. Dit was het gevolg van de noodzakelijke stadsuitbreidingen, waarbij nieuwe huizen in baksteen werden gebouwd in plaats van in het brandgevaarlijke hout. Voor deze bouw waren uiteraard veel bakstenen en dakpannen nodig die in de Vechtstreek in steen- en panovens met turf als brandstof werden gebakken. Ook zware stadsmuren en bolwerken werden met bakstenen opgetrokken, waardoor de vraag naar turf extra werd vergroot. Tevens deed de groeiende, stedelijke bevolking de vraag naar turf toenemen als brandstof voor de verwarming van huizen.

Droge en natte vervening

Bij turfwinning onderscheidde men droge en natte vervening. Laatstgenoemde methode werd omstreeks 1530 vanuit Engeland in ons land geïntro-

Baggerbeugel. Bron: museumrotterdam.nl

Veenmannen

Turfwinning was seizoenswerk en gebeurde vrijwel altijd in de maanden maart tot en met juli. Voor maart bestond nog het risico van vorst in de grond, waardoor het turf slechter zou branden. Na juli zou het veen niet voldoende droogtijd kunnen hebben tot het aanbreken van het natte herfstseizoen. De turfwinning werd door veenmannen ofwel verveners gedaan, seizoenarbeiders met een schamel bestaan. Zij waren volledig afhankelijk van de luimen van de grondeigenaar en verrichten hun zware werk voor een karige beloning. Het weekloon werd aan het eind van de werkweek niet zelden opgedronken in het plaatselijke café, uitgebaat door wellicht diezelfde grondeigenaar annex cafébaas.

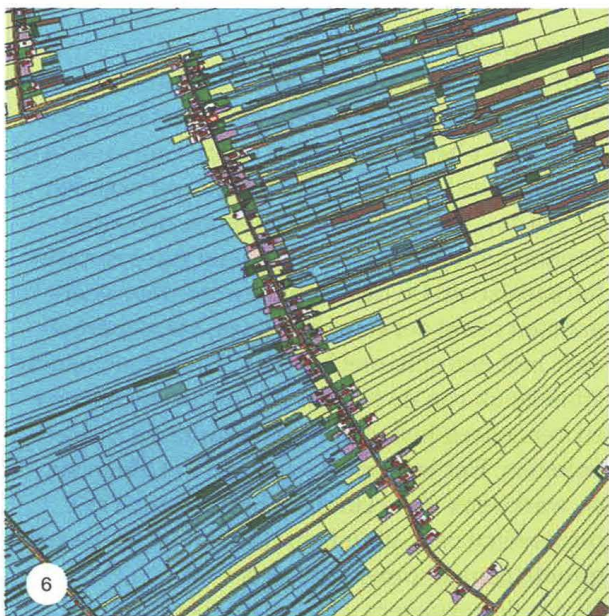
Onder de verveners was armoe meestal troef. Buiten het turfwinningseizoen was er weinig te doen. Hooguit nog een beetje tuinbouw voor eigen gebruik of wat binnenvisserij, maar dat was het wel zo'n beetje. In de herfst en winter werd zodoende bij hun baas annex neringdoende op de pof gekocht. Ook hun huisvesting moet buitengewoon schamel zijn geweest. In Tienhoven en Maarsseveen blijken de oude bewoningslinten rond 1832 al dicht bewoond en grenzen ze, soms aan beide zijden, aan uitgeveende plassen (zie de rode blokjes op afbeelding 6). Molenpolder blijft daarop qua bebouwing een flink stuk achter. Uit de kadastrale HISGIS-kaart van 1832 valt met doorklikken per perceel te achterhalen dat heel veel bewoners in dit gebied verveners zijn geweest.⁵⁾

Ook de in afbeelding 7 getoonde uitsnede van diezelfde HISGIS-kaart bevat aardige detailinformatie over onder andere de namen van de eigenaren, het bodemgebruik en de waarde van de percelen als belastinggrondslag; in dit geval langs de Westbroekse Binnenweg. Als voorbeeld nemen we hier de eigenaar-bewoner van het perceel Westbroek B88, Jacob van de Vuurst (zie het rood gemarkeerde gedeelte op afbeelding 7). Hij oefent het beroep van veenman uit en bezit een huis plus erf (rood gekleurd) met een daarachter gelegen stuk veenland (bruin) en water (lichtblauw). Zo zijn er nog een stuk of wat verveners die langs de Westbroekse Binnenweg wonen of daar één of meer percelen bezitten.

duceerd. Droge vervening gebeurde door afgraving tot aan de grondwaterspiegel, die eventueel eerst door bemaling werd verlaagd. De veenlaag werd door turfwerkers in groepjes van vier personen 'gestoken': één persoon sneed het veen op maat, een tweede persoon stak de blokken veen ('turven') los en laadde deze op een kruiwagen. De andere twee personen brachten de turven naar een stuk land ('zetveld' of 'legakker') waar de turven te drogen werden gelegd.

Bij de natte verveningsmethode werd een 'baggerbeugel' als werktuig gebruikt. Dit was een lange stok met aan het einde een schraaplaan en een cirkelvormig schepnet (zie afbeelding 4 en 5). Hiermee werd het veen van de bovenlaag of uit het water geschraapt ('getrokken') en ontstonden lange geulen, de zogenaamde pet- of trekaten. Het uitgebaggerde veen werd gelijkmatig over een legakker verspreid en aangestampt. Zodra het veen voldoende gedroogd was, kon het in turven worden gestoken. Bij deze natte verveningsmethode volgde men het bestaande verkavelingspatroon en ontstonden de brede, diepe trekaten en de smalle legakkers.

Bebouwing Tienhoven en Maarsseveen.

Bron: hisgis.fa.knaw.nl

Over Jacob van de Vuurst heb ik nog de volgende feitjes kunnen achterhalen: uit een kerkelijk register blijkt dat hij als *'jongman'* op 9 april 1795 in Westbroek in ondertrouw is gegaan met Aaltje Gijsbertse Wijnen. Hij blijkt geboren en getogen te zijn in Maarsseveen; zij is afkomstig uit Achttienhoven. Hij zal in 1832 dus een man van middelbare leeftijd zijn geweest. ⁶⁾

Verveningpatroon

Nogmaals kijkend naar de kaartuitsneden van het gebied in afbeelding 2 en 6 valt tevens op dat de verveende percelen een onregelmatig patroon vertonen. Weliswaar lopen de petgaten en legakkers evenwijdig aan elkaar, maar de breedte van de petgaten en legakkers loopt sterk uiteen. Op sommige plekken zijn de legakkers erg smal of zelfs helemaal verdwenen. Ondanks voorschriften en verboden van de overheden - denk hierbij aan landverlies en mogelijk overstromingsgevaar - werden de legakkers vaak (illegaal) volledig of grotendeels afgegraven. Als gevolg hiervan zijn in de Vechtstreek de grote waterplassen, zoals de Loosdrechtse plassen, ontstaan.

Bij natte vervening stelden de Utrechtse overheden zoals gezegd diverse eisen. De belangrijkste daarvan zijn:

- Het stellen van maatvoeringseisen met als doel het maken of behouden van een fijn patroon van akkers en watergangen. Een petgat mocht daarbij een maximale breedte van 5 tot 6 meter hebben en een legakker moest een minimale breedte van 3 tot 4 meter hebben.
- Bescherming van legakkers door voorschriften m.b.t. ophogen van en inzaaien of beplanten met riet en elzen.
- Het voorschrift van een 'voorland' van minimaal 45 meter. Een voorland is een landstrook grenzend aan kade of dijk met als functie bescherming tegen golfslag.
- Belastingheffing in diverse vormen, als bron van inkomsten en ter ontmoediging van vervening.

Merk op dat de voorlanden in Molenpolder qua diepte sterk van elkaar verschillen. Kennelijk hield niet iedereen zich aan het betreffende voorschrift of trokken wind en water uiteindelijk aan het langste eind. Overigens, ook de tuinbouwbedrijven die aan de zuidwestkant van de Westbroekse Binnenweg gevestigd waren, zijn veel later in de loop van de twintigste eeuw nagenoeg allemaal verdwenen. Voor de tuinbouw kwam een drietal bungalowparken in de plaats.

Conclusie

In de Vechtstreek wordt in de loop van de achttiende en negentiende eeuw de angst voor de gevolgen van de vervening groter en groter. Het mogelijk samenvloeien van de oostelijke Vechtplassen (het Natura 2000-gebied) en de Vecht vormt een schrikbeeld. Ondanks deze zorgen wordt door de bestuurders keer op keer dispensatie op de voorschriften en regels met betrekking tot vervening verleend. De turfwinning is dan, samen met de steen- en pannenkokerijen en de landbouw, de enige echt florerende bedrijfstak in de Vechtstreek. Men blijft vooralsnog zitten met een groot wateroppervlak waarvoor drooglegging de enige optie lijkt te zijn (zie de Bethunepolder in de negentiende eeuw). Het gebied is dan nog ver weg van de corrigerende herinrichting en natuurontwikkeling die aan het eind van de twintigste eeuw is ingezet. Voor natuur en landschap vormt de rivierkreeft dan nog geen probleem...

Perceel van Jacob van de Vuurst aan de Binnenweg.

Bron: hisgis.
fa.knaw.nl

Noten

1. Een exoot is een plant, dier of ander organisme dat van nature niet in Nederland voorkomt. Als een soort schadelijk is voor de natuur heten ze invasieve exoten. Vanaf 2016 is er een Europees verbod op bezit, handel, kweek, transport en import van schadelijke exotische planten en dieren.
2. Nederland kent ruim 160 Natura 2000-gebieden, die zijn aangewezen onder de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. Beide richtlijnen zijn belangrijke instrumenten om de biodiversiteit in Europa te beschermen en waarborgen.
3. Erosie betekent in dit verband het afkalven van de oevers onder invloed van wind en water.
4. Opstrek of opstrekking houdt in dat loodrecht naar achteren, tot aan de achtergrens, nieuwe stukken veen ontgonnen worden. Hierdoor ontstaat een patroon van evenwijdig lopende kavels. De achtergrens wordt gevormd door de Hollandse Rading, de lange tijd omstreden grens van het gewest Utrecht met Holland.
5. HISGIS (Historisch Geografisch Informatie Systeem) bestaat uit gedigitaliseerde kaarten van het oudste kadaster uit 1832, gecombineerd met andere (thematische) kaartlagen. Door op een perceel te klikken, verschijnen de bijbehorende gegevens over eigenaren, bodemgebruik en de waarde anno 1832.
6. Bron: fmavanschaik.nl Huwelijken te Westbroek 1762-1813 Trouwen Westbroek NH 1796 blad 160

Bronnen

RTV Utrecht, 21 juli 2021.
Wikipedia.nl.
Topotijdreis.nl.
Tijdschrift De levende Natuur, jaargang 122, nummer 4, juli 2021.
Provincie Utrecht, Natuurbeheerplan 2022, 9 maart 2021.
Ministerie van LNV, Landinrichtingsdienst, Herinrichting Noorderpark – Voorontwerp-plan, 1993.
Wim Weijs, Natuur & landschap van de Vechtstreek, Uitgeverij KNNV, 2011.
Hans Buiten en Hans Renes, Noorderpark – Herinrichting van het landschap tussen Utrecht en het Gooi, Uitgeverij Matrijs, 2013.
Sint Maerten, Tijdschrift van de historische vereniging Maartensdijk, STMA_1992-09.
Roland Blijdenstijn, Tastbare tijd – Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht, PlanPlan uitgeverij, 2005.

Veel dank is verschuldigd aan Co Grootendorst en Bert van der Tol (Museum Vredegoed) voor hun inhoudelijke inbreng, het beschikbaar stellen van bronnenmateriaal en hun kritische lezersblik op het manuscript. ●

Peerlenburgh, vroeger en nu

Carlo de Meijer

Is het niet mooi wanneer je bezoek krijgt en je iets kunt vertellen over de geschiedenis van je buurt? Ik ben geboren in Sas van Gent (Zeeuws-Vlaanderen) in een huis uit 1623 aan de Westkade. De oorspronkelijke naam was De Sterre, later gewijzigd in De Drij Conijnghe (1639), met twee leeuwtjes aan de voorkant als decoratie (zie afbeelding 1). Een gracieus pand zoals je die hier in Maarssen langs de grachten ook kunt zien. Over de geschiedenis van ons huis was heel veel bekend en dat vond je toen interessant.

Als ze mij nu vragen waar ik woon, dan is mijn antwoord: 'Op Peerlenburgh'. Wij wonen daar al sinds 1986. Er zou vroeger op deze plek een buitenplaats met dezelfde naam hebben gestaan. Daarvan is echter niets meer terug te vinden

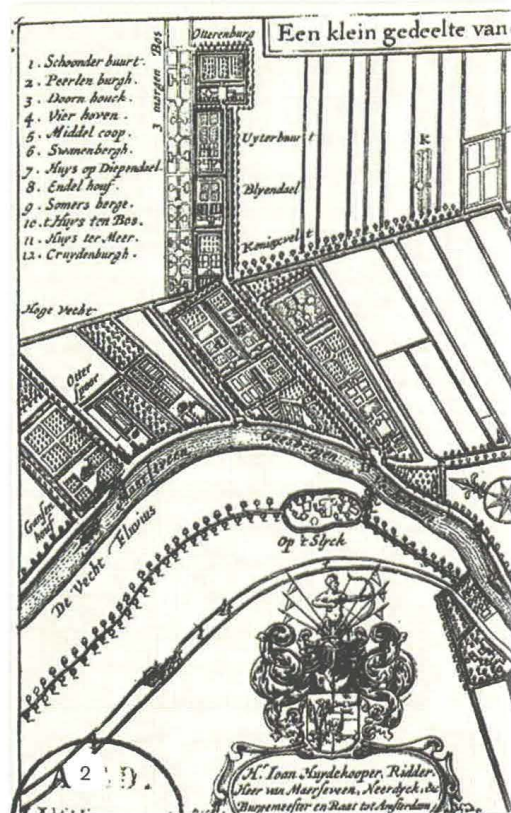
en bovendien is er ook vrij weinig over bekend. Nieuwsgierig ernaar heb ik na enig spoorwerk toch het nodige gevonden dat volgens mij de moeite waard is om te worden verteld.

Nieuw-Maarsseveen

De geschiedenis van de buitenhuizen in Maarssen, dus ook die van Peerlenburgh (ook geschreven als Paardenburg, Peerlenborrigh, Perlenburgh) is nauw verbonden met de Huydecopers. Over hen is al het nodige geschreven. Joan Huydecoper I verwierf in het jaar 1641 de heerlijkheid Maarsseveen en Neerdijk. Deze heerlijkheid was een combinatie van het vanouds bestaande Maarsseveen met delen van het gerecht Maarssen. Huydecoper kon zich nu heer van Maarsseveen en Neerdijk

Geboortehuis, Westkade 80, Sas van Gent. Foto Carlo de Meijer.

Kaart 'Een klein gedeelte van de Heerlijkheit'

noemen. Die waardigheid gaf hem de nodige status, zeggenschap over het lokale bestuur en maakte gunstige (grond)deals mogelijk. In 1660 verschijnt de kaart 'Een klein gedeelte van de Heerlijkheit van Maerseveen', waarop de voormalige delen van Maarssen zijn afgebeeld. Het omvatte Goudestein en Diependaal, liggend tussen de Diependaalsedijk en de Zogwetering, het gebied waar we nu onder andere de Kortelaan en de Driehoekslaan vinden. Dit deel krijgt al vrij gauw de naam Nieuw-Maarsseveen (zie afbeelding 2).

Joan Huydecoper: projectontwikkelaar 'avant la lettre'

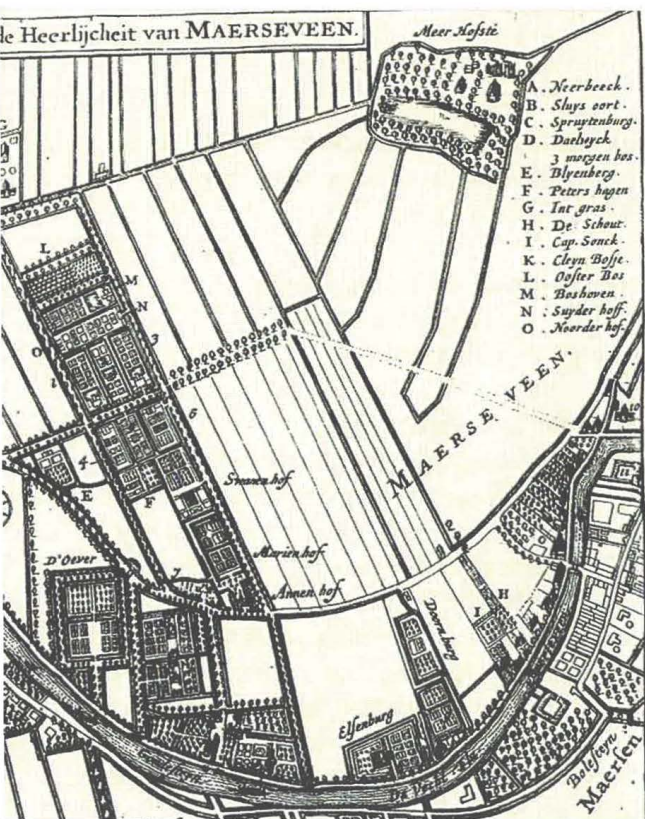
Joan Huydecoper ontwikkelt zich al snel tot een gedreven projectontwikkelaar. Het gebied Diependaal, dat grotendeels voor de landbouw was bestemd, wordt door hem in cultuur gebracht. Hij verbetert de grond door het aanleggen van sloten en het planten van boomgaarden. Daarna verkavelt hij het om er buitenplaatsen te (laten)

bouwen, om deze vervolgens door te verkopen of te verhuren aan welgestelde Amsterdamse families. Tussen 1645 en 1650 is er al sprake van een ware bouwhausse, geconcentreerd binnen deze brede strook grond tussen de Diependaalsedijk en de Zogwetering. Op deze wijze verschijnen er in de loop der jaren zo'n 40 meestal kleinere buitenplaatsen binnen de 'Heerlijkheit (Nieuw-) Maarsseveen', waaronder dus ook Peerlenburgh.

Waar lag Peerlenburgh?

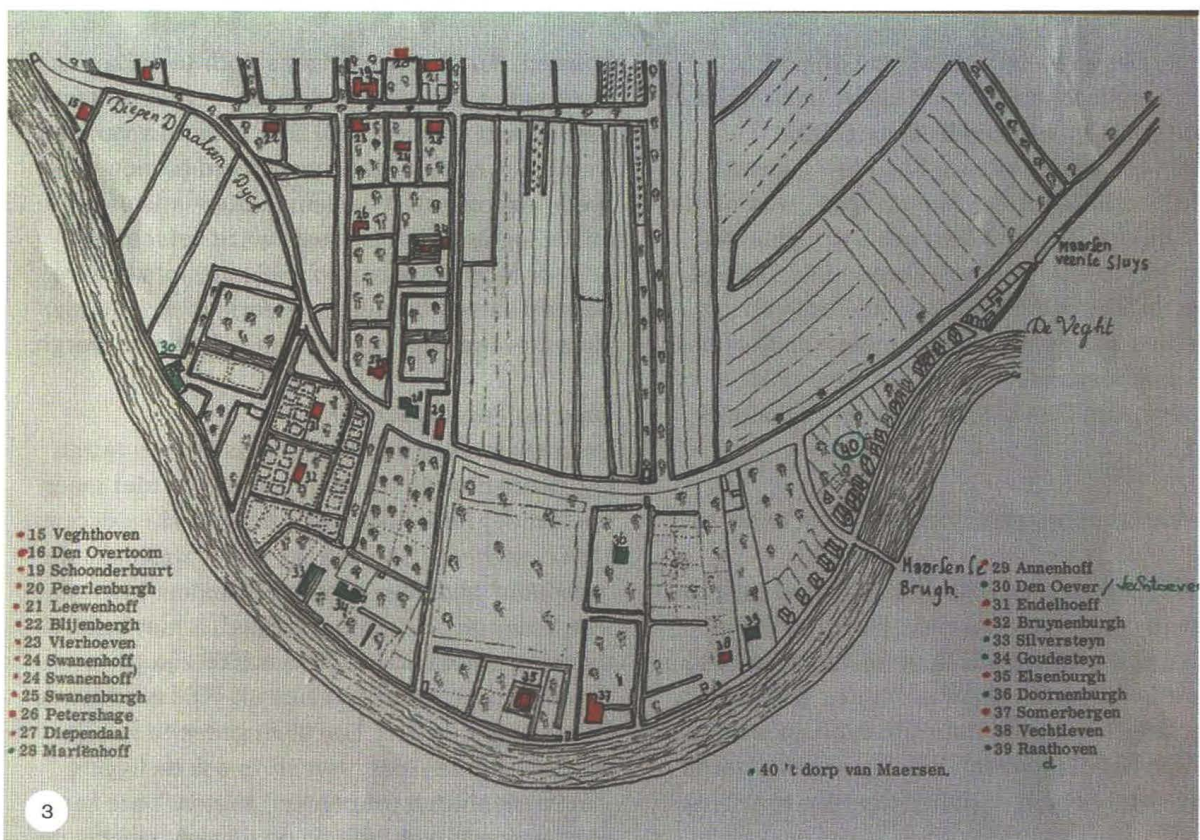
De vraag is waar de buitenplaats Peerlenburgh lag. Peerlenburgh was één van de (nu niet meer bestaande) buitenplaatsen die Joan Huydecoper I ten oosten van Goudestein, in het zogenaamde 'achterlant' had laten bouwen. Wanneer het huis Peerlenburgh precies is gebouwd, is niet bekend, maar het moet tussen 1650 en 1660 zijn geweest. Op de eerdergenoemde kaart uit 1660 naar Jacob Bosch onder de titel 'Een klein gedeelte van de Heerlijkheit van Maerseveen' is ook de ligging van Peerlenburgh (of perceel) te zien. Deze kaart werd gemaakt met het oog op de verkoop van de buitenplaatsen en ze geeft een duidelijk beeld van de verkaveling van de percelen en de globale vorm van de gebouwde of nog te bouwen huizen. Daarop komen namen voor als Noorderhof, Schoonderbuert, Vierhoven, Middelcoop, Swanenbergh, Huys op Diependaal, Otterenburg, Uyterbuurt, Koninxvelt, Schoonderbuert en Leeuwenhoff. Midden op de kaart (zie midden van vak 3) is Peerlenburgh aangeduid, ongeveer op de plek waar nu de wijk met die naam is gesitueerd (zie afbeelding 2). Het terrein van het oude buiten Peerlenburgh bevond zich in het huidige zogenaamde Lanenkwardt tussen de Klokjeslaan (vroeger Goudesteynschelaan), Driehoekslaan, Kortelaan en Zogwetering. Op de kaart stond links van Peerlenburgh buitenplaats Schoonderbuert aan de huidige Driehoekslaan net ten noorden van de Klokjeslaan en rechts het na 1660 gebouwde Leeuwenhoff, gelegen op de hoek van de huidige Driehoekslaan en Kortelaan. Het heette destijds Dorenbroeck. Nadat het in het rampjaar 1672 door de Fransen was verwoest, werd het huis herbouwd en kreeg toen de naam Leeuwenhoff.

Op een kaart van het gebied uit 1690/91 gemaakt voor Joan Huydecoper door graveur Philibertus

Maerseveen', Verdwenen buitenplaatsen 1690, Archief HKM.

Op deze kaart uit 1690 staan de buitenplaatsen vermeld die zich in dat jaar in Maarssen bevonden. Op nummer 20 staat Peerlenburgh, Verdwenen buitenplaatsen 1690, HKM.

Bouttats en eveneens getiteld 'Een gedeelte van de Heerlyckheyt van Maerseveen' worden bij 'Aenwysinge' genummerd 1 tot en met 39, de buitenplaatsen vermeld die zich in dat jaar in Nieuw-Maarsseveen bevonden. Op nummer 20 staat Peerlenburgh (zie afbeelding 3).

Peerlenborrigh

Joan Huydecoper wilde Maarssen ook cultureel op de kaart zetten. Dat kwam tot uiting in de diverse gedichten die in zijn opdracht zijn geschreven. Zoals een lang jubelgedicht aan het adres van de 'doorluchte Bouwheer (Joan Huydecoper) Maarseveen' uit 1655, door J. vanden Broeck, getiteld: 'Ridders-wyck: in de Heerlyckheyt van Maerseveen'. Daarin worden alle vijftientig buitenplaatsen die dankzij Joan Huydecoper I destijds gebouwd waren of nog in aanbouw waren, beschreven. Aan elk buitenhuis wordt een strofe gewijd. Over Peerlenburgh en Schoonderbuert schrijft hij:

'Peerlenborrigh buyten dencken

*Sal eer langh meer Vruchten schencken
Want haer Voorbo is gewis'*

'Schoonderbuert dat sal noch tonen

*Want in haer al deugden woonen
Alse syn by een vergaert'*

Huydecoper en Peerlenburgh

Een ander bewijs dat Peerlenburgh heeft bestaan en dat het wel degelijk door de Huydecopers als buitenplaats is gebouwd, blijkt uit het hierna volgende gedicht. In het jaar 1686 wordt in het gedicht 'Ter bruilofte van de Ed. Heer en Mr. Joan Huydecoper en Mejuffrouw Maria Temmink' van H(erasmus) Angelkot, apotheker uit Amsterdam en schrijver van gedichten en toneelstukken, melding gemaakt van zowel Peerlenburgh als Schoonderbuert (zie afbeelding 4). Hieronder een deel uit het gedicht.

Voorzijde van het boekwerkje met gedicht "Ter bruilofte van de Ed. Heer en Mr. Joan Huidekoper en Mejuffrouw Maria Temmink" van H(erasmus) Angelot, 1686, Archief Hans van Bommel.

bekend van deze buitenplaats, zoals ook niet van vele anderen die zijn afgebroken. We kunnen ons er echter wel iets bij voorstellen.

In het geval van de Huydecopers zien we in de loop der jaren een aantal manieren waarop een buitenhuis tot stand kon komen. De meeste vroege buitenplaatsen waren het resultaat van een geleidelijke uitbouw van een bestaande hofstede tot buitenhuis. Een goed voorbeeld is Goudestein. Een tweede – en latere – manier was de directe bouw van een specifiek stenen buitenhuis zonder

enige agrarische functie. Dat is waarschijnlijk het geval bij Peerlenburgh en het vlakbij gelegen Schoonderbuert en Leeuwenhoff (zie afbeelding 5 op de volgende bladzijde).

De situatie rond 1725

Hoe groot de buitenplaats Peerlenburgh was kunnen we enigszins opmaken uit de belastinggegevens van het gerecht Oud-Maerseveen, Neerdijk en Nieuw-Maerseveen uit 1724. De buitenplaatsen op Diependaal waren veelal klein te noemen. Peerlenburgh vormde samen met Zwaanenhoff hierop een uitzondering. In de kohieren van het zogenaamde Oud-schildgeld, een vorm van grondbelasting, worden de namen vermeld van de buitenplaatsen en de omvang van het grondbezit. Daaruit blijkt dat van de buitenhuizen op de landen genaamd Diependaal, Peerlenburgh samen met Zwaanenhoff tot de grotere mogen worden gerekend met een omvang van 2 morgen (= 1,65 ha). De overige huizen waaronder Leeuwenhoff en Schoonderbuert waren niet groter dan 150 tot 450 roeden (= 0,2 tot 0,6 ha).

*'Hoe u de Min dan met zijn list aan boort quam klampen,
En zei, een ander Ampt heb ik u opgeleid.
Ga nu geheimen in Marias herte schrijven.
Dat hert, zo zuiver wit, als 't zuiverste papier.
Voor dezemaal kunt gy daar meer als hier bedrij-
ven,
Ga heen, en schrijf daar in de hitte van uw vier.
Nu denkt gy, als gy zocht naar Maarseveen te
vaaren,
Om daar op **Peerlenburg**, in stilte rust en vree,
Of in de **Schoonderbuert** uw zinnen te vergaren
Hoe strax de Min zijn winst met die gedachten
dee.
Hoe vast hij u hier door zijn handen wist te binden,
Hoe hy u zei, zie wat mijn goedheid u betoont,
Heel **Peerlenburg** zult hij hier in Maria vinden,
Hij vind geen **Schoonder** buurt als daar uw
Schoone woont.'*

Hoe zag Peerlenburgh eruit?

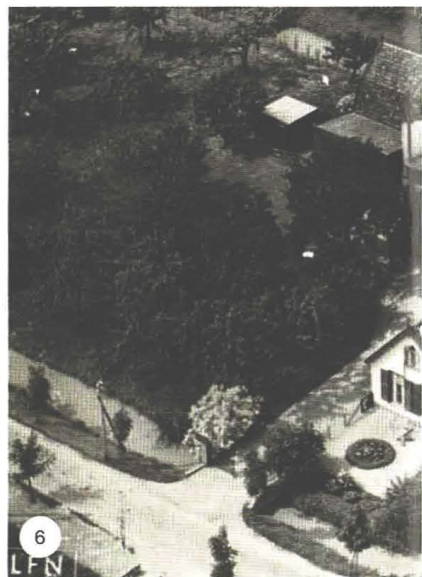
Hoe moet Peerlenburgh er dan hebben uitgezien?
Er zijn geen prenten of andere voorstellingen

Afb. 16. Antoni Waterloo 1677, Neerbeek (met op de voorgrond de ruïne van Sluysoort en in de verte Hoogevecht, links een hoek van de boomgaard van Spruytenburg), gewassen krijttekening, 267x411 mm, The National Gallery of Canada, Ottawa.

Voorbeeld van hoe Peerlenburgh eruit kan hebben gezien:
Neerbeek, Verdwenen buitenplaatsen 1690, Archief HKM.

Boerderij Swanenburg, Verdwenen
buitenplaatsen 1690, Archief HKM.

‘Op Peerlenburgh’

‘In De Lanen’ was in 1648 de officiële aanduiding van het gebied tussen Klokjeslaan, Zogweteringlaan en Diependaalsedijk. Daar lagen twee kleine concentraties van daghuurderswoningen, landarbeidershuisjes, veelal voor dagloners, waarvan één in de Driehoekslaen en de andere in de Kortelaan. Die van de Driehoekslaen werd ook wel ‘Op Peerlenburgh’ genoemd. Ze lagen (of liggen nog steeds na restauratie) tegenover het inmiddels verdwenen bedrijf van fruitkweker Versteeg op boerderij Zwanenburg (zie afbeelding 6). De eerste echte vermelding van bewoning ‘Op Peerlenburgh’ is uit datzelfde jaar. Zo vermeldt de ‘Lyste van de Huysgesinnen bevindende etc.’ ene Hendrik Vermeer, 55 jaar oud, daghuurder ‘op’ Peerlenburgh dat – zoals vermeld – ten zuiden van Leeuwenhoff lag. Hendrik Vermeer was getrouwd, maar had geen kinderen.

De eigenaren/huurders

Over de eigenaren en/of huurders van de buitenplaats Peerlenburgh is wel het een en ander bekend.

Anthoni Waterloo

De eerste bekende bewoner was de Amsterdamse

kunstenaar Anthoin Casparszn Waterloo, alias Antoin/Anthoni Waterloo (Lille 1608-Utrecht 1690). Dat blijkt onder meer uit het volgende. Voor het onderhoud van wegen en wandelpaden was een hoofdelijke omslag bepaald en daartoe werd omstreeks 1677 een ‘Lyste van de Hofsteden en Landerijen in de voorgemelte wegen’ opgesteld. Het Utrechts Archief bevat nog een conceptcontract met een dergelijke opsomming. Op beide lijsten komt Waterloo’s naam voor: ‘Paarlenburgh ... Waterloo’ en (in handschrift van Johan Huydecoper II): ‘Paerlenburg ... Waterloo’. Of dat betekende dat hij eigenaar was van Peerlenburgh of dat dit een huurcontract was, is niet bekend.

Anthoni Waterloo was naast kunstschilder ook etser en tekenaar. Hij is vooral befaamd geworden door zijn prentkunst. Waterloo maakte vooral tekeningen met als voornaamste onderwerp het landschap. Hij hield het meest van de grillige natuur met machtige boompartijen, zoals ‘Een laan bij Paarlenburg’ uit 1669 (zie afbeelding 7). Waterloo heeft bovendien veel van de buitenhuizen in de omgeving vereeuwigd, waaronder Sluysoort, ‘t Swarte Varken en Spruytenburg. Vele tekeningen waren in opdracht van de eigenaren van de buitenhuizen.

Afb. 1 Antoni Waterloo. Een laan bij Paarlenburg in Maarssen, 1679. Gewassen krijttekening, 317 x 349. Bremen, Kunsthalle.

Een laan bij Paarlenburg in Maarssen, 1679. Gewassen krijttekening, 317x349. Antoni Waterloo, Bremen, Kunsthalle.

Jasper van Eeten

In 1723, zo'n veertig jaar verder in de tijd – wie in de tussenjaren eigenaar of huurder is, is niet bekend – is de nieuwe eigenaar ene Jasper van Eeten, geboren te Vianen in het jaar 1689. Met attestatie – getuigenis van lidmaatschap van de kerk – komt hij op 4 maart 1718 uit Vianen naar Maarssen waar hij in 1764 overlijdt. De 'verdwenen' zerk van Jasper is later teruggevonden en heeft een plaatsje gekregen in de vloer van De Dorpskerk in Maarssen. Jasper van Eeten was meestertimmerman. Hij wordt in 1733 als kerkmeester van deze kerk vermeld. De zeer fraaie achttiende-eeuwse preekstoel, een kunstig gesneden kansel, is door deze Jasper gemaakt. Voor dit werk betaalde men hem destijds het bedrag van 920 guldens.

Van 1742 tot (25 oktober) 1762 is Jasper ook secretaris van het bestuur van het gerecht Maarssen. De dorpslasten van Maarssen laten zien dat in die tijd nogal wat werken die van gerechtswege nodig waren aan de leden van het college zelf werden gegund. Zo komt gerechtssecretaris 'annex timmerman' Jasper van Eeten meermaalen voor in de stukken '*wegens Arbijtsloon en leverantie*'.

Isaacq de Salomon Abrabanel Souza

Van Eeten verhuurt het huis Peerlenburgh in 1725 aan Isaacq de Salomon Abrabanel Souza, afkomstig uit een Sefardisch koopmansgeslacht te Amsterdam. Deze Isaacq was gehuwd met Rachel Abrabanel de Souza (zie afbeelding 8). Zowel Isaacq als Rachel worden in de periode 1725 tot 1752 regelmatig vermeld in de 'Alfabetische Naamindex op de Joodse namen in notariële archieven Maarssen, Maarssenveen en Nieuw-Maarssenveen over de periode 1700-1906'. In datzelfde jaar koopt Samuel Abrabanel de Souza (mogelijk zijn broer) het naast Peerlenburgh gelegen Schoonderbuert. Hij verhuurt Schoonderbuert aan Isaacq Alvarez uit Amsterdam. Later koopt eerstgenoemde Isaacq zowel Peerlenburgh als buitenplaats Schoonderbuert.

Isaacq Alvarez

In een artikel in dit Periodiek (1988 nr.1) over 'Het Kaats- en Kolfspeel te Maarssen' lezen we het volgende: In 1731 bezoekt de Amsterdammer Isaacq Alvarez Maarssenveen. Hoewel hij slechts de zomer hier zou doorbrengen, huurt hij van de uitbater van herberg Den Overtoom 200 roeden van het land gelegen ten zuiden van deze herberg. Den Overtoom lag aan de overkant van de plaats waar de Diependaalsedijk uitkomt op de

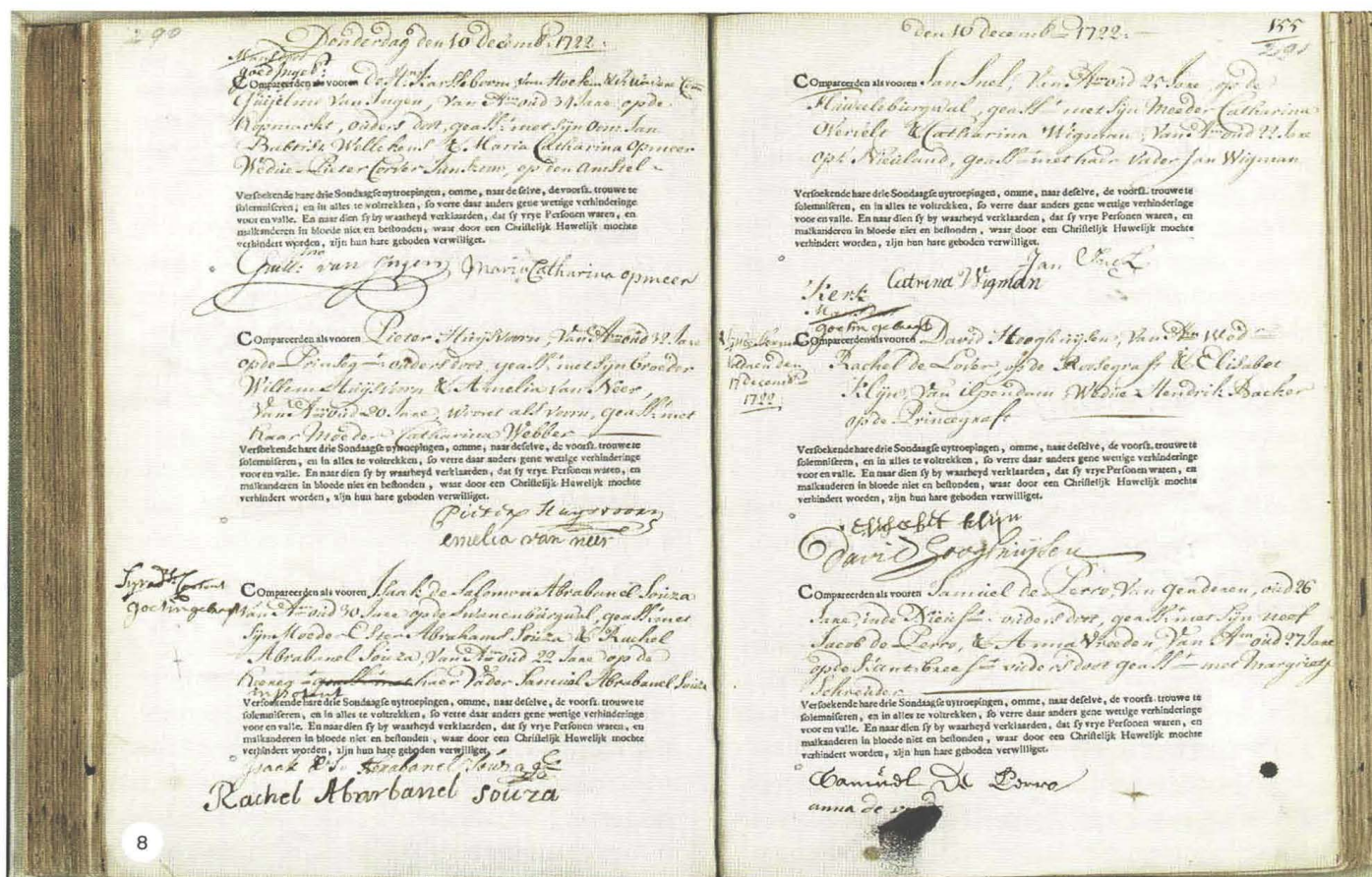
Driehoekslaan. Wat Alvarez kwam doen, is niet duidelijk. Alvarez stelt als voorwaarde voor de huur dat 'soo lange als de heer Alvares met zijn familie buijten is, dat op de gemelde gront niet sal gekaatst, gekegelt off enig ander spel' gespeeld zou worden'. De kerkenraad zal dit verbod met genoegen vernomen hebben, temeer daar de herbergier Cornelis van de Weetering voor iedere overtreding drie gulden boete moest betalen. Die zouden ten goede komen aan 'de gereformeerde armen'.

Isaac Alvarez blijkt in 1734 zelf eigenaar te zijn geworden van de in de buurt liggende huizen Peerlenburgh en Schoonderbuert. Mogelijk heeft hij in dat jaar beide overgenomen van de weduwe van Isaacq de Salomon Abrabanel Souza, waarvan hij Schoonderbuert eerder had gehuurd.

Nicolaas Jasperszoon van Eeten

Nicolaas van Eeten (Maarssen 1722-Maarssen circa 1782), zoon van de eerdergenoemde Jasper van Eeten, wordt eveneens gekoppeld aan Peerlenburgh. Of hij er ook daadwerkelijk heeft gewoond, is niet bekend. Nicolaas was in 1756 koehouder en vanaf 1771 wordt hij vermeld als timmerman, net als zijn vader.

In een tekst gedateerd 11 juni 1770 wordt beschreven dat vijf daghuurderswoningen 'op Peerlenburgh' geheel bouwvallig, onbewoonbaar en deels ingestort blijken te zijn. Nicolaas van Eeten moet binnen 14 dagen deze huisjes weer bewoonbaar maken. We lezen ook dat in 1771 deze zelfde Nicolaas vijf nieuwgebouwde daghuurderswoningen laat keuren. Ze worden goed bevonden, ondanks enkele gebreken. Deze huisjes waren waarschijnlijk gelegen aan de Driehoekslaan. In 1782 vindt er een taxatie plaats door de executeurs van de boedel van Nicolaas

Huwelijksinschrijving Isaacq de Salomon Abrabanel Souza en Rachel Abrabanel Souza, Stadsarchief Amsterdam.

Huidig Peerlenburgh, Foto Carlo de Meijer.

bomen en perken (zie afbeelding 9). Het is een heel gemengde buurt. Er wonen veel jonge gezinnen met kleine kinderen, gezinnen waarvan de kinderen de deur uit zijn, maar ook ouderen en een aantal bewoners die hier al vanaf het begin wonen. Het is goed vertoeven 'Op Peerlenburgh'.

Bronnen

Alfabetische Naamindex op de Joodse namen in notariële archieven Maarssen, Maarsseveen en Nieuw-Maarsseveen over de periode 1700-1897, Uitgegeven door Nederlandse Kring Voor Joodse Genealogie, 2011, RHCVV, Breukelen.

M. Bous e.a., *Maarssen: Geschiedenis en Architectuur*, Reeks Monumenten-Inventarisatie Provincie Utrecht (Utrecht 2007).

B. Broos, 'Antoni Waterloo f(ecit)' in Maarsseveen', in *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake'* (1984) 18-48.

Buitenplaats Peerlenburgh: in Kastelen en Buitenplaatsen in Utrecht, <http://kasteleninutrecht.eu/> D. Dekker, 'In de Lanen – De Plakjeslaan', in *Periodiek HKM 1* (1982) 2-8.

D. Dekker, 'Nieuw-Maarsseveen omstreeks 1750', in: *Periodiek HKM 1* (1986) 2-12.

'De Lyste van de Huysgesinnen bevindende in Nieuw-Maarsseveen 1648', Het Utrechts Archief (HUA).

E. Munnig Schmidt, 'Verdwenen buitenplaatsen langs de Vecht, de Angstel en het Gein, in: *Archeologica Naerdincklant 2* (2017) 2-9.

Jan Simonis, Jaap Kottman en Hans van Bommel, *Elsenburg de verdwenen buitenplaats* (Hilversum 2020).

W. Smits, 'Het Kaats- en Kolfspeel te Maarssen', in *Periodiek HKM* (1988) 12-15.

Verslag van het geding tussen Elisabeth Looman en Nicolaas van Eeten, ONA Utrecht, inv. nr. u248 a fol 008.

Verslag van Protocolen van notaris Van Someren, pag. 262, Gemeente Archief Utrecht (GAU). ●

van Eeten van zes (!) huisjes op Peerlenburgh op een kavel met een grootte van 1 morgen voor een bedrag van f 2400,00.

Peerlenburgh is niet meer

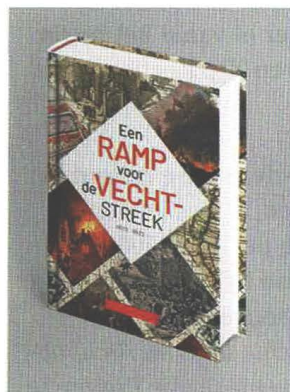
Dan wordt het stil rondom Peerlenburgh. Van het huis is niets meer terug te vinden; alleen de straatnaam doet nog herinneren aan deze buitenplaats. We weten zelfs niet eens wanneer het afgebroken is, maar vermoedelijk tussen 1810 en 1840. Steeds meer families werden in die periode als gevolg van de economische malaise gedwongen hun buitenhuis te verlaten. Zij konden de kosten van hun 'tweede huis' niet meer opbrengen. Vele buitenhuizen raakten verwaarloosd. De helft van alle buitenplaatsen rond de Vecht werd noodgedwongen afgebroken. Het is ook mogelijk dat de afbraak van Peerlenburgh al eerder is gebeurd, want volgens de protocollen van notaris Van Someren spreekt men in 1772 van 'de plaats van ouds genaamd Peerlenburg'.

Het huidige Peerlenburgh

Peerlenburgh is tegenwoordig een straatnaam en tevens een wijkje in de Zeeheldenbuurt, ingesloten tussen de Klokjeslaan, de Zogwetering, de nieuwe wijk Zogwetering en de Driehoekslaan. Alle 45 huizen aan deze straat, met een totale lengte van zo'n 250 meter, zijn gebouwd in de periode 1972-1974. De huizen, zowel bungalows als twee-onder-een-kap woningen, zijn voor een deel gebouwd rondom een groot plantsoen met

Boekbespreking

Een RAMP voor de
VECHTSTREEK
1672 – 1673
Daan Wolfert
*Uitgeverij Verloren, april
2022*

350 jaar geleden was
de Republiek der Zeven
Verenigde Nederlanden
een strijdtoneel; in oor-

log met Frankrijk, Engeland en de bisschoppen van Münster en Keulen. De hele maatschappij kantelde. De massamedia uit die tijd speelden daarbij een grote rol. Via aansprekende pamfletten werd de toon gezet: informeren, overtuigen, kritiek uitoefenen of de spot drijven met personen en actuele gebeurtenissen. Ook de eisen van de bezetters werden op die manier verspreid. Gemiddeld verschenen er in de zeventiende eeuw jaarlijks circa 300 en in 1672 ongeveer 1600.

Dit goed verzorgde boek bestaat uit twee delen. Daan Wolfert heeft uitgebreid bronnenonderzoek gedaan. Veel informatie en gruwelijke verhalen vond hij in literatuur uit het rampjaar 1672 – 1673 en vlak erna, onder meer in brieven, dagboeken, pamfletten, historische werken en een vaak herdrukt leerboek voor de jeugd. Niet alleen de citaten maar ook de fraaie illustraties in het boek getuigen daarvan. Het eerste deel schetst de context voor het tweede: de stand van zaken in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en aanleiding, motieven en verloop van de oorlog.

De Republiek, een machtige en welvarende natie, was uitgegroeid tot dé handelsnatie van Europa. Johan de Witt was al sinds 1653 raadspensionaris, zonder stadhouder naast zich. Daardoor groeide zijn macht en hield hij zich bezig met binnenlandse én buitenlandse zaken. Voor hem kwamen de oorlogsverklaringen van de aanvallers onverwacht. In de Republiek bestond geen overeenstemming over de landsverdediging. Na veel soebatten was Willem III benoemd tot kapitein-generaal van het Staatse Leger, voor één veldtocht. Het ontbrak hem

echter aan voldoende manschappen en middelen. Daardoor kon koning Lodewijk XIV met zijn grote, moderne Franse leger (80.000 – 150.000 soldaten) in rap tempo oprukken in de Republiek. Allerlei steden en vestingen gaven zich zonder slag of stoot over. Veel mensen vluchtten naar het westen en burgers kwamen in opstand tegen de bestuurders die zij als verraders beschouwden.

Pas halverwege 1672 werd op initiatief van het gewest Holland in alle haast gewerkt aan de Oude Hollandse Waterlinie. Ondanks veel tegenstand lukte het om vier gebieden onder water te zetten en die vormden samen een aaneengesloten waterfront van Zuiderzee tot Biesbosch. Het water stond te laag om te varen en te hoog om erdoorheen te trekken. Daardoor was er in de Vechtstreek een goede kant waar het Staatse Leger zich ophield en een slechte waar de Fransen heersten.

Het tweede deel is een reconstructie van wat er in de Vechtstreek is gebeurd, per stad en dorp ten tijde van de Franse overheersing die anderhalf jaar duurde. Voorzover de bronnen het mogelijk maakten, want er zijn ook archieven verloren gegaan. Utrecht werd de uitvalsbasis van het Franse leger; in afwachting van stevig ijs voor een gerichte aanval op Holland. Ondertussen moest dat gewest (inclusief het Utrechtse deel van de Vechtstreek) opdraaien voor financiering, huisvesting en voeding van de Fransen. Ook werden steeds meer soorten belasting geheven. Gevluchte mensen werden bijvoorbeeld aangeslagen voor elke dag dat ze niet thuis waren. Er werden ook brandschattingen opgelegd: een dorp of buurtschap moest een bepaalde hoeveelheid hooi of graan leveren of geld betalen. Zo niet, dan konden er zware straffen volgen. Er werd flink huisgehouden, de bevolking werd op geen enkele manier gespaard.

Maarssen lag niet zoals Breukelen en Nieuwersluis in de frontlinie. Het heeft vooral last gehad van inkwartiering en alle eisen die daaraan waren verbonden, brandschattingen en plunderingen (op bevel en spontaan). Voor wie wil weten waardoor de Vechtstreek zo heeft geleden in het rampjaar, is dit boeiende boek een aanrader! ●

Op de Diependaalsedijk in Maarsseveen omstreeks 1928

Hans Sagel

Twee lief spelende meisjes, links Stef van Elst en rechts Luda Dorresteyn, en een passerende jongen (waarschijnlijk Jan van Laatum) gefotografeerd door slager Toon Dorresteyn omstreeks 1928 tijdens een zondags wandelingetje op de Diependaalsedijk in Maarsseveen. Links ligt de ingang van het Huis Goudestein en rechts de Klokjeslaan met op de achtergrond de woning van schilder Willem van Leusden. Je ziet als het ware Jan van Laatum denken: wat doen die buurmeisjes van mij daar?

Toen ik deze foto circa 90 jaar later bij Luda thuis voor de HKM in ontvangst mocht nemen, wist ze me dat nog exact te vertellen. 'We waren zoals wel vaker met mijn vader op pad, onderweg spelen we en ik raapte daar toen beukennotjes die

ik aan Stefje gaf om ze te bekijken.' Dat onderzoekende, dat geïnteresseerd zijn in allerlei zaken die buiten in de natuur zijn te zien, bleef het kleine meisje haar leven lang houden. Ze genoot en hield van alles wat groeit en bloeit (en ons altijd weer boeit), zoals lang geleden de Groningse bioloog Dr. Fop I. Brouwer dat bij al zijn radio-uitzendingen benoemde. Daarnaast was Luda zeer sportief; ze kon uitstekend schaatsen en tot op hoge leeftijd legde ze op haar lichte sportherenfiets grote afstanden af. Waarom reed ze niet op een dames- maar op een herenfiets?

'Die heeft tenminste grote 28 inch wielen, dat schiet wat beter op', vertelde ze me eens.

Ik leerde Luda Diepgrond-Dorresteyn (geboren op 28-10-1923 en helaas op 13 maart 2022 na een kort ziekbed overleden) al kort na de oprichting van de Historische Kring Maarssen kennen. Ze was een trouwe bezoeker van de lezingen en ging dikwijls met de HKM-excursies mee. Behalve onze gedeelde interesse voor de geschiedenis van Maarssen, hadden we ook op veel andere gebieden een gedeelde belangstelling, zoals die voor fotografie en wilde bloemen en planten. Geweldig vond ze het samen bekijken van de twee soorten

wilde orchideeën, die waren overgewaaid uit het essenhakhout van Vechtenstein en zich in mijn tuin wisten te handhaven. Toen ze tijdens één van haar bijna dagelijkse wandelingen in een gemeenteplantsoen in de wijk Zandweg-Oostwaard de groeiplaats van een grote hoeveelheid keverorchissen had ontdekt, moest ik beslist mee om al dat moois te gaan bekijken. Overigens was het beslist geen straf om deze mini-excursie met haar te doen. Integendeel, het was een groot genoegen zo samen even op stap te zijn en daarbij te praten over de natuur in Maarssen, het dorp waar ze haar hele -lange- leven woonde en er tot op hoge leeftijd, ook toen het allemaal wat minder ging, met haar rollator op uit trok, op zoek naar al die zaken die haar zo bezighielden. Vaak sprak ik haar ook over de foto's die haar artistieke vader Toon Dorresteyn (1890-1955), in Den Haag opgeleid als fotograaf en eigenlijk ongeschikt voor het slagersvak, maakte in Maarssen en omgeving. Een aantal daarvan schonk ze via mij aan de Kring en enige daarvan heeft u al in deze rubriek kunnen bewonderen. Iets waar je Luda Dieprond moeilijk over kon laten praten was haar werk als koerierster in het Maarssense verzet tijdens WOII. Daarover was ze minder spraakzaam en als ze al

wat vertelde, merkte ik, dan ging het al gauw over anderen, zoals over haar geliefde schoonzus Miep Dorresteyn-Peters (1919-1967) of over de Maarssense politiemann Ab Degen (1905-1990).

Een mooi voorbeeld daarvan is het interview (zie afbeelding 2) dat ze in 2014 gaf voor de door Henny Ram gemaakte RTV-Utrecht videodocumentaire 'WOII in de dorpen van de Stichtse Vecht, Deel I, Maarssen'. Een interessante docU waarin Luda onder andere over Ab Degen vertelt. Die docU is gelukkig via YouTube heel gemakkelijk op het internet terug te vinden en te zien. Op 21 maart 2022 namen familie en vrienden in het Utrechts crematorium Daelwijck ontroerd afscheid van Luda Dieprond-Dorresteyn. De HKM heeft een trouw lid verloren en meniggen in Maarssen een heel lieve vriendin. *

Bij het sluiten van deze editie vernamen we geschokt van het overlijden van Hans Sagel, erelid van onze Kring en gewaardeerd auteur. In de volgende editie van het Periodiek zullen we Hans op passende wijze gedenken. Onze gedachten zijn bij zijn dierbaren.

het oude regthuys
eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarsssen

HAIRFASHION MAARSSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

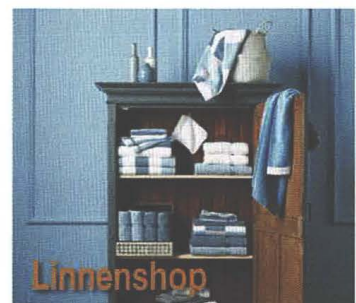
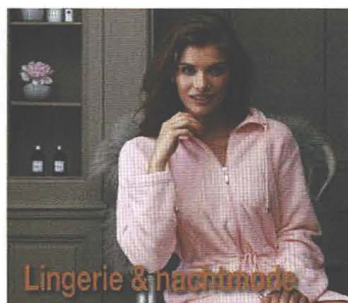
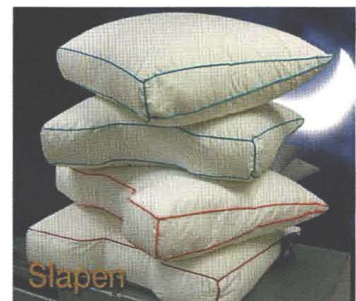
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarsssen
0346-562122
www.degraaffmaarsssen.nl

Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheeken
verhuur • nieuwbouw

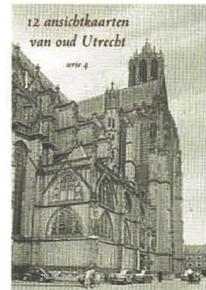
Sterk door Service!

Nassaustraart 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 erarittermakelaardij
 @ERA_Ritter

**Afbeeldingen en foto's uit een andere tijd. Kunst van alle tijd.
Gevat in doosjes met ansichtkaarten. **Bekijk onze website!****

muldershouse.nl